

– Hakemli Makale –

İBN MA'TÛK'UN DÎVÂN'INDAKİ PEYGAMBER METHİYELERİ

Orhan İYİŞENYÜREK

Dr. Öğr. Gör., Necmettin Erbakan Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu
osenyurek@hotmail.com

ÖZ

Arap edebiyatında methiyeler önemli bir yer tutmakla birlikte edebî ürünlerden özellikle şiirin gelişmesine katkı sağlayan başlıca tema olmuştur. Bu türün ya da dinî edebiyatın bir alt başlığı olan peygamber methiyeleri (el-Medâihu'n-Nebeviyye) ise methedilen kişinin konumunun manevi açıdan saygınlığından dolayı şairler tarafından özel bir ilgi görmüştür. Bu sebeple bu alanda çok sayıda şiir nazmedilmiştir. Bu alanda güzel eserler ortaya koymak bir ayrıcalık addedilmiştir.

Bu çalışmada peygamber methiyeleri alanında eser veren şairlerden İbn Ma'tûk'un *Dîvân'*ında yer alan iki adet peygamber methiyesi tahlil edilmiştir. Bu analiz, peygamber methiyeleri alanında klasikleşmiş bir medih şiiri dikkate alınarak karşılaştırma metodu ile yapılmıştır. Şiirlerin muhteva çözümlemesi yapıldıktan sonra beyânî üsluplar ve bed'î sanatlar açısından değerlerini ortaya koyabilmek için bazı örnekler üzerinde durulmuştur.

Anahtar kelimeler: İbn Ma'tûk, peygamber methiyeleri, methiye, Hz. Peygamber, şiir.

PRAISES TO THE PROPHET IN THE DIWAN OF IBN MA'TUK

Praises take an important place in Arabic literature. They also contribute to the improvement of the poetry, a literary genre. The praises to the Prophet (el-Medâihu'n-Nebeviyye) which are one of the subheading of this genre draw interest of poets because of the prestige of the one who is praised. Therefore, many poems have been written in this field. It has been considered a privilege to write poems in this genre.

This study analyses two of the poems in the diwan of Ibn Ma'tuk who wrote poems in this genre. This analysis was done by taking into consideration a praise poem which is regarded as a classic in the genre of praise to the Prophet. After conducting a content analysis, some example was given to reveal its value in terms of aesthetics and wording.

Keywords: Ibn Ma'tuk, Praises to the Prophet, praise, Prophet Muhammed, poem.

GİRİŞ

Peygamber Methiyeleri

“Övmek, iyi ve güzel özelliklerini sayıp dökmek” gibi anlamlara gelen medih, şiirin belki de en temel konusudur. Beşer cinsinden övülmeye en layık görülen şahıs olarak Hz. Peygamber hakkında da şairler tarafından pek çok şiir söylenmiş, edebiyat ve şiir onu övmeye bir vasıta olarak kullanılmıştır. Arap edebiyatında *el-Medâihu'n-Nebeviyye* olarak adlandırılan bu tür şiirler bazen medih başlığı altında bazen de dinî edebiyat başlığı altında incelenmiştir. Bu tür şiirlerde şair sık sık mübalağa sanatına da başvurarak Hz. Peygamber'e karşı duyduğu saygı ve sevgiyi, onun miracı, hicreti gibi yaşadığı olayları, mucizelerini vb. ele alır. Bu tür şiirlerde şair, Hz. Peygamber'in huzurunda gayet mütevazı bir şekilde amellerinin eksikliğini bildirir, ondan şefaah talebinde bulunur ve Allah'a yalvararak bağışlanmak için onu vesile edinir (tevellül).

Şairlerin peygamber methiyeleri yazma amaçları arasında daha çok sevap kazanma arzusu, Allah'ın ve Peygamber'in hoşnutluğunu kazanarak cennette Peygamber'le komşu olmak gibi dinî gayeler olduğu görülmektedir¹. Şairler Hz. Peygamber'in makamının yüceliğinden dolayı söyleyebileceğinin en güzelini bu konuda söyleyebilmek için olanca gücünü sarf etmiş ve bütün hünerlerini sergilemeye çalışmıştır. Böylece şairler Hz. Peygamber'e methiye yazarak bu konuda şöhreti yakalamak ve onu methetme şerefine nail olmak istemişlerdir.²

Peygamber methiyeleri, tasavvufun etkisiyle yaygınlaşan dinî bir tür, ama aynı zamanda duyguların ifade edildiği bir tür olarak da edebiyata ait bir ürün olarak kabul edilmiştir³.

Peygamber methiyelerinin Cahiliye şairi el-A'sâ (ö. 7/628)'nin *Dâliyye'si* ile başladığı kabul edilmektedir⁴. Bununla birlikte Hz. Peygamber'in doğumunu ışık ve aydınlığa benzeten amcası Abbas'a ait beyitler⁵ ve o

¹ Yusuf b. İsmail en-Nebhânî, *el-Mecmû'atu'n-Nebhâniyye fî'l-Medâihî'n-Nebeviyye*, Dâru'l-Fikr, tsz. I, 18; Gâzî Şebîb, *Fennu'l-Medâihî'n-Nebevi' fî'l-'Asrî'l-Memlûkî*, el-Mektebetu'l-'Aşriyye, 1. Bs. Beyrut, 1998, s. 36; Kenan Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi Osmanlı Dönemi Mısır ve Biladu's-Şam Bölgesi 922-1217/1516-1802*, Fenomen yayıncılık, 1. Baskı, Erzurum, 2015, s. 232.

² Gâzî Şebîb, *Fennu'l-Medâihî'n-Nebevi'*, s. 46.

³ Mahmud Salim Muhammed, *el-Medâihu'n-Nebeviyye hattâ Nihâyeti'l-'Aşri'l-Memlûkî*, Dâru'l-Fikr, 1. Bs. Dimeşk, 1996, s. 39, 40; Mehmet Mesut Ergin, “Osmanlı Dönemi Arap Şiirinde Peygamber Methiyeleri (1517-1798)”, *Marife*, sayı: 1, yıl: 7, Konya, Bahar, 2007, s. 119.

⁴ Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi*, s. 231.

⁵ Süleyman b. Ahmed eṭ-Ṭaberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, thk. Hamdî Abdülmecid es-Selefi, Mektebetu'bnî Teymiyye, tsz. IV, 213; en-Nebhânî, *el-Mecmû'atu'n-Nebhâniyye*, I, 56, 57.

Medine'ye girerken kadınların ve çocukların söylediği “*Tale’al-Bedru*”⁶ da ilk örneklerden sayılabilir. Yine Hz. Peygamber’e methiye söyleyen sahabilerden, şairi Hassân b. Sâbit (ö. 60/680?) ve Ka’b b. Züheyr (ö. 24/645?) de ilklere aittir. Ka’b’ın bu kasidesi بَاتَتْ سَعَادُ (Bânet Suâd) diye başladığı için bu kelimelerle ya da kaside sebebiyle Hz. Peygamber Ka’b’a “bürde (hırka)” hediye ettiği için *Kaside-i Bürde* adlarıyla anılır olmuştur. Hz. Peygamber’in ve sahabilerin bu kasideyi dinlemeleri ve Ka’b’ın “*Peygamber kendisiyle aydınlanan, Allah’ın çekilmiş yalın kılıçlarından bir kılıçtır*” beytini söylediğinde Hz. Peygamber’in duygulanarak üzerindeki Yemen hırkasını Kâ’b’ın omuzlarına atması⁷ gibi olaylar sonraki şairleri heyecanlandırmış ve onları peygamber methiyesi söylemeye teşvik etmiştir. Arap edebiyatının önemli eserlerinden olan bu kaside sonra yazılacak olan peygamber methiyelerinin ana kaynağı ve şairlerinin yolunu aydınlatan bir meşale olmuştur.⁸ Abdullah b. Revâha ve Ka’b b. Mâlik gibi sahabilerin şiirleri de peygamber methiyesi türündendir.⁹

Abbasiler sonrası kurulan devletler ve Memlûkler döneminde hicrî 7. asırda *el-Medîhu’n-Nebevî* ifadesi bir terim olarak iyice belirgin hale gelerek müstakim bir sanat dalı olmuş¹⁰ ve el-Bûşîrî ile zirveyi görmüştür. Bu dönem Bağdat’ta Abbâsi hilafetinin sona erdiği, siyasi, sosyal ve ekonomik çalkantıların yaşandığı bir dönemdir. Yaşadıkları sıkıntılardan kurtulamayan insanlar her vesile ile manevi bir destek arayışında olmuşlardır. Peygamber methiyelerinde şairlerin Peygamber’in maneviyatına sığınma ve ondan yardım beklemeleri tarzında kendini gösteren duygu ve düşüncelerin bu şartlar altında daha ön plana çıktığı düşünülebilir¹¹. Bununla birlikte

⁶ Ahmed b. el-Hüseyn el-Beyhaqî, *Delâilu’n-Nubuvve ve Ma’rifetu Ahvâli Şâhibi’ş-Şerî’a*, not. Abdülmü’fi Kâl’acî, 1. Bs. Dâru’l-Kutubî’l-İlmiyye, Beyrut, 1988, V, 266; en-Nebhânî, *el-Mecmû’atu’n-Nebhâniyye*, I, 76.

⁷ Ahmet Savran, “Ka’b b. Züheyr”, *DîA*, İstanbul, 2001, XXIV, 7.

⁸ Zeyneb Abdülkerim, “Dirâse Tahlîliyye li Nemâzice Şîriyye min Şîri’bni Ma’tûk el-Mûsevî”, *Mecelletu Kulliyetu’t-Terbiyyeti’l-Esâsiyye li’l-’Ulûmi’t-Terbiyye ve’l-İnsaniyye*, Câmî’atu Bâbil, sayı: 20, Nisan, 2015, s. 44.

⁹ Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi*, s. 231; Sahabilerden Hz. Peygamber’e mersiye ve methiye söylediği rivayet edilen ve şiirlerine kaynaklarda yer verilenler hakkında bkz. en-Nebhânî, *el-Mecmû’atu’n-Nebhâniyye*, I, 37-76.

¹⁰ Mahmud Salim Muhammed, *el-Medâihu’n-Nebeviyye hattâ Nihâyeti’l-’Aşri’l-Memlûkî*, s. 207.

¹¹ Nu’aym el-Hımsî, *Naḥve Fehmin Cedidin li Edebi’d-Duvel’l-Mutetâbi’a ve Târîhih*, Mudîriyyetu’l-Kutub ve Maḥbû’atu’l-Câmî’iyye, Dimeşk, 1981, I, 249, 250.

peygamber methiyesi yazan şairlerin çoğunun mutasavvif olması, bu türün dinî sâiklerle geliştiği ve yaygınlaştığı düşüncesini de akla getirmektedir.¹²

Peygamber methiyeleri denilince ilk akla gelen ve bu türün öncüsü sayılan şair, el-Bûşîrî (ö. 695/1296?)'dir. Çünkü onun *Kevâkibu'd-Durriyye fi Medhi Hayri'l-Beriyye* isimli kasidesi kadar meşhur olan, çok okunan ve örnek alınarak üzerine başka edebî ürünler yazılan başka bir kaside daha yoktur. Onun bu kasidesi sonradan *Kasîdetü'l-Bürde* adıyla meşhur olmuştur¹³.

Peygamber methiyelerinin belli başlı özellikleri arasında şu hususlar sayılabilir:

-Hz. Peygambere saygı ve sevgi gibi dinî duygularla yazılan dinî şiirlerdir.

-Şairler bu tür methiyeleri yazarken dünyalık bir beklenti içinde olmadıklarından dürüst, samimi, mütevazı ve duygusal bir atmosfer içindedirler¹⁴.

-Tasavvuf ve Şiiilik gibi dinî ve siyasî akımlardan etkilenerek gelişimini sürdürmüştür.

-En gelişmiş haline el-Bûşîrî'nin döneminde ulaşmıştır.

-Geç dönemlerde daha çok önceki yazılanlara nazire yapılarak şiir nazmedilmiştir.

-Bu tür şiirlerde Hz. Peygamber'in hac ve umre yaparken ziyaret ettiği yerler methedilir.

-İçerikte çokça dua, tevbe, istiğfar ve şefaât isteme gibi yakarışlar yer almaktadır.

-Bu tür şiirlerde en çok kullanılan aruz bahirleri Basîf, Tavîl, Kâmil, Vâfir ve Hâfîf'tir.

-Kafiye olarak da en çok م، س، ل، ت، ء، ج harfleri kullanılmaktadır.¹⁵

¹² Zeki Mübarek, *el-Medâihu'n-Nebeviyye fi'l-Edebi'l-'Arabî*, Dâru'l-Hucucu'tl-Beydâ, Kahire, 1935, s. 18; Mahmud Rızk Selim, *el-Edebu'l-'Arabî ve Târîhuhu fi 'Aşri'l-Memâlik ve'l-'Uşmâniyyin ve'l-'Aşri'l-Hadîs*, Meţâbi'u Dâri'l-Kitâbi'l-'Arabî bi Mısır, Kahire, 1957, s. 69; Muhammet Vehbi Dereli, *Âişe el-Bâûniyye ve Peygamber Methiyeleri*, Gece Kitaplığı, 2014, s. 15, 16.

¹³ Zeki Mübarek, *el-Medâihu'n-Nebeviyye fi'l-Edebi'l-'Arabî*, s. 161-170; Ali Ebu Zeyd, *el-Bed'iyyât fi'l-Edebi'l-'Arabî*, Âlemu'l-Kutub, 1. Bs. Beyrut, 1983, s. 20; Mahmut Kaya, "Kasîdetü'l-Bürde", *DİA*, İstanbul, 2001, XXIV, 569; Dereli, *Âişe el-Bâûniyye ve Peygamber Methiyeleri*, s. 16.

¹⁴ Mahmud Salim Muhammed, *el-Medâihu'n-Nebeviyye hattâ Nihâyeti'l-'Aşri'l-Memlûki*, s. 13.

¹⁵ Abdülmeçid Tî, *el-Medîhu'n-Nebevî fi's-Şi'ri'l-'Arabî*, http://www.nidaulhind.com/2016/12/blog-post_31.html, (erişim, Mayıs, 2019).

1. İbn Ma'tûk'un Hayatı

Önemli Şii şairlerden olan es-Seyyid Şehâbeddin b. Ahmed b. Nâşir b. Ma'tûk el-Muşa'sa'î el-Mûsevî el-Ĥuveyzî, el-Eĥvâz halkındandır. 1025/1616 yılında atalarının memleketi olan Ĥuveyze'de (Basra) doğmuş, 14 Şevval 1087/20 Aralık 1676 yılında Pazartesi günü vefat etmiştir¹⁶. İmam Musa el-Kâzım'ın soyundan gelmektedir¹⁷. İnan-Safevi Devleti (1501-1736)'nin hâkimiyetindeki Ĥuveyze'de fakir bir ortamda yetişip ilim tahsil eden ve zayıf yapılı bir şahıs olan Ma'tûk, Ĥuveyze emirleri özellikle de Ali b. Halef (es-Seyyid Ali Han ö. 1088/1678'den sonra) tarafından gözetilmiş ve böylece zarara uğramaktan kurtulmuştur. Ĥuveyze emirleri hakkında methiyeleri vardır. Ali b. Halef'in yakınında bulunmuş, onun tarafından kendisine çeşitli ihsanlarda bulunulmuştur. İbn Ma'tûk Muşa'sa'î emirlerden üçü ile muasırdır. Bunlar Mansur b. Muttalib (emirliği: 1044/1634-1053/1643), Bereke b. Mansur (emirliği: 1053/1643-1060/1650) ve Ali b. Halef (emirliği: 1060/1650-1088/1678)'tir¹⁸. Hayatı hakkında ayrıntılı bilgi yoktur.

2. İbn Ma'tûk'un Dîvân'ı

Şiirlerini babasının vefatından sonra Ma'tûk adındaki oğlu bir divanda toplamış ve onu üç bölüm halinde tertip etmiştir. Bu üç bölüm methiye, mersiye ve çeşitli konularla ilgilidir. *Dîvân*'ın taş baskısı h. 1271 yılında Mısır'da yapılmıştır. Diğer baskılar İskenderiye (h. 1290), Şeref matbaası (h. 1302) ve Beyrut (m. 1885 (239 sf. olarak) baskılarıdır.¹⁹

Bazı müellifler *Dîvân*'ın isimlendirilmesi konusunda yanlışlık yapıldığını ifade ederek *Dîvân*'ın isminin "*Dîvânu'bnî Ma'tûk*" değil "*Dîvânu Ebî Ma'tûk*"

¹⁶ Âkâ Büzürg-i et-Tahrâni, *ez-Zer'â ilâ Teşâñfi's-Şî'a*, Dâru'l-Aqvâ, 2. Bs. Beyrut, tsz. IX, 29; İbn Ma'tûk, *Dîvân*, Matbaatu'l-Edebiyye, Beyrut, 1885, s. 4 (Mukaddime).

¹⁷ Abdullah el-Cezâirî, *Tezvilu Sulâfetu'l-Asr*, thk. es-Seyyid Hâdî bi'l-Leyl el-Mûsevî, el-Mektebetu'l-Edebiyyetu'l-Muhtassa, tsz., s. 22; Cevâd Şübber, *Edebu't-Taĥf ev Şu'arâu'l-Huseyn mine'l-Karni'l-Evvelî'l-Hicrî hatte'l-Karni'r-Râbi'a 'Aşer*, Dâru'l-Murtaza, Beyrut, 1988, V, 129. Bunula birlikte şair bir beytinde kendisinin ehlibeyte mensup olmasının manevi kölelik bağıyla olduğunu belirtmektedir: أَصْبَحْتُ أَعْرَى إِلَيْهِمْ بِاللَّجَارِ عَلَى أَنَّ اغْتِقَادِي أَنِّي مِنْ عَبِيدِهِمْ (Soy yönüyle onlara nispet ediliyor olmam benim onların kölelerinden olduğuma inancımın dolayıcıdır). Bkz. İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 15. Nesebi hakkında başka bilgi bulunamamıştır.

¹⁸ Abdurrahman Kerim el-Lâmî, *Mevsû'atu'l-Edebi'l-'Arabî fi'l-Aĥvâz ĥilâle Ĥukmi İmârateyi'l-Muşa'şiyiyîn ve'l-Ka'biyyîn*, ed-Dâru'l-'Arabîyyeti li'l-Mevsûât, 1. Bs. 2011, s. 285, 286; Ahmed el-İskenderî ve Mustafa el-'Anânî, *el-Vasîf fi'l-Edebi'l-'Arabî ve Târîĥih*, Dâru'l-Meârif li't-Tibâ'ati ve'n-Neşr, Kahire, tsz., s. 315, 316.

¹⁹ İbn Ma'tûk, *Dîvân* (Mukaddime); Corcî Zeydân, *Târîĥu Âdâbi'l-Luĥati'l-'Arabîyye*, not. Şevki Dayf, Dâru'l-Hilâl, Kahire, tsz., III, 300; et-Tahrâni, *ez-Zer'â*, IX, 29; Hayreddin ez-Ziriklî, *el-A'lâm li Eşheri'r-Ricâli ve'n-Nisâi mine'l-'Arabî ve'l-Musta'ribine ve'l-Musteşrikîn*, Dâru'l-İlmi li'l-Melâyin, 15. Baskı, Beyrut, 2002, III, 178; Muhsin el-Emîn, *A'ÿânu's-Şî'a*, thk. Hasan el-Emîn, Dâru't-Teâruf li'l-Matbûât, Beyrut, 1983, III, 175.

şeklinde olması gerektiğini söylemişlerdir. Buna gerekçe olarak şairin ataları arasında “*Ma’tûk*” isimli bir şahsın olmadığı ancak “*Ma’tûk*” isimli bir oğlunun olduğu gösterilmiştir.²⁰ Fakat yukarıda geçtiği üzere büyük dedelerinden birinin ismi Ma’tûk’tur. Daha yakın bir ihtimalle oğlunun ismi Ma’tûk olduğu için Ebû Ma’tûk künyesiyle künyelenmiş, daha sonra *Dîvân*’ını oğlunun toplaması sebebiyle eseri “*Dîvânu’bnu Ebî Ma’tûk*” diye adlandırılmış, söylenmesi dile ağır geldiği için zamanla tahrif edilerek “*Dîvânu’bni Ma’tûk*” adıyla anılır olmuştur²¹.

Şairin hayatının sonlarına doğru felç geçirmesi ve bununla vefat etmesi sebebiyle *Dîvân*’ını kendisi toplayamamıştır. Ancak güçlü hafızası sayesinde oğluna bazı şiirlerini yazdırmış, vefat edince de kalanını oğlu tamamlamıştır.²²

Dîvân’da kasidelerin yanı sıra muğattaa’ (kıta), dübeyt²³, mevâliyâ²⁴ gibi türler de bulunmaktadır. Oğlu *Dîvân*’ı oluştururken bazı şiirlerin başlarına düz yazı şeklinde başlıklar koymuştur.²⁵

3. İbn Ma’tûk’un Şairliği

Dîvân’ın mukaddimesinde şairin oğlu Ma’tûk b. Şehabeddin, şiir söyleme hakkında babasına Allah tarafından bir meleke verildiğini, onun şiir inşad etmeyi ve dinlemeyi çok sevdiğini, bu sebeple de özellikle genç yaşlarında şiir söylemeye yoğunlaştığını ifade etmiş, çeşitli sebeplerle şiirlerini *dîvân* halinde toplayamadığını söylemiştir. Ma’tûk babasının şiirlerinin ve muğatta’alarının inci gibi güzel olduğunu ve dinleyicilerin dikkatini çektiğini belirtmiştir²⁶.

Şiirlerinde geleneksel eski Arap şiiri izleri görülmektedir. Duygusallığı ile meşhur olan²⁷ ve döneminde “Irak’ın şairi”²⁸ olarak tanınan İbn Ma’tûk’un peygamber methiyelerinin yanı sıra ehlibeyte mensup seyyidler, şerifler ve

²⁰ Muhsin el-Emîn, *A’yânü’ş-Şî’a*, III, 175; el-Lâmî, *Mevsû’atu’l-Edebi’l-‘Arabî fî’l-Ahvâz*, s. 285.

²¹ Zeyneb Abdülkerim, “Dirâse Tahlîliyye li Nemâzice Şî’riyye min Şî’ri’bni Ma’tûk el-Müsevî”, s. 43.

²² Zeyneb Abdülkerim, “Dirâse Tahlîliyye li Nemâzice Şî’riyye min Şî’ri’bni Ma’tûk el-Müsevî”, s. 43.

²³ Araplarca Rubâ’iyye olarak adlandırılan ve iki beyitten meydana gelen, Türk halk şiirinin dörtlük-mani isimli küçük manzumelerine benzer dört şaşırdan ibaret, bazen her dört şaşı, bazen de birinci, ikinci ve dördüncü şaşırları birbiriyle kafiyeli olan bir türdür. Bkz. Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi*, s. 351.

²⁴ Hurma toplayan ya da tarla sulayan işçilerin terennüm ettikleri kıtaların sonunda patronlarına işaret etmek amacıyla “yâ mevâliyâ” kelimesini kullandıkları bir şiir türüdür. Dili kolay ve akıcı, iraba da kısmen dikkat edilmediği için halk tarafından kabul görmüştür. Bkz. Muhammed Emîn b. Fađlullah el-Muhibbî, *Ĥulâşatu’l-Eşer fî A’yâni’l-Ĥarni’l-Ĥâdiye ‘Aşer*, (Âdem er-Rûmî ve el-Ĥasen es-Sekkâf), I, 109; Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi*, s. 355-362.

²⁵ el-İskenderî ve el-Anânî, *el-Vasîf*, s. 316.

²⁶ İbn Ma’tûk, *Dîvân*, s. 2 (Mukaddime).

²⁷ Zeydân, *Târîhu Âdâbi’l-Luğati’l-‘Arabîyye*, III, 300; el-İskenderî ve el-Anânî, *el-Vasîf*, s. 315.

²⁸ el-İskenderî ve el-Anânî, *el-Vasîf*, s. 315.

bazı Şii büyükler hakkında da methiyeleri ve mersiyeleri vardır.²⁹ Esas şöhreti ehlibeyti medih şiirlerine dayanmaktadır. Ehlibeyti medih şiirlerinde aşırı Şii taraftarlığı (teşeyyu') görülür. Hz. Ali ve Hz. Hüseyin hakkında akıl ve şeriat dışı şiirler söylemiştir. Ancak şiir kabiliyetinden dolayı sünnîler nezdinde de makbul bir şairidir. Şiirlerinde çokça teşbih ve istiâre sanatı görülmektedir. Bu o kadar fazladır ki bazı beyitlerinde somut anlatıma dair çok az şey bulunmaktadır.³⁰

Çeşitli temalarla şiirler söyleyen İbn Ma'tûk'un bir şair olarak edebî zevke sahip olduğu, maharetli, ilim sahibi olduğu ve tanınan bir şahsiyet olduğu ifade edilmiştir. Peygamber methiyelerindeki duygusallık ve samimiyet insanları etkilemiş ve methiyeleri kasidehanlar tarafından okunmuş ve okunmaya da devam etmektedir³¹. Pek çok şairde olduğu gibi onda da methiye ana temalardan (yaklaşık *Dîvân*'ın yarısı) biridir. Şairin ele aldığı diğer konular ihvaniyyat, gazel ve tasvir şiirleridir.³²

4. İbn Ma'tûk'un Methiyeleri

İbn Ma'tûk, XI. (XVII.) yüzyılda peygamber methiyesi yazan belli başlı şairler arasında gösterilmiştir. Şairin peygamber methiyesi ile ilgili *Râ'îku'l-Âdâb fî Medhi Seyyidi'l-'Arab* adlı müstakil bir dîvânı da vardır³³.

İbn Ma'tûk'un *Dîvân*'ının ilk ve ikinci methiyesi Hz. Peygamber'e ait methiyelerdir. Şiirleri arasında peygamber methiyesi de olan şairler genelde Hz. Peygamber'in fazilet ve üstünlüğünden dolayı ya da bereket umarak divanlarına bu tür şiirlerle başlamışlardır.

Şairin ilk methiyesi, kafiye harfi ü olduğu için "Nûniyye"; ikincisi ise, ı olması sebebiyle "Mîmiyye"dir. Nûniyye'nin aruz bahri Kâmil, diğerininki ise Basîf'tir. Nûniyye 75 beyit iken, Mîmiyye 106 beyittir. Kasideler uzun olmasına rağmen özellikle ilk kasideyi duyan tekrar dinlemek istemektedir. Kelimeleri güzel seçilmiş, mana yönüyle de ahenkli bir yapıdadır. Bu durum şairin bu konudaki kudretini göstermektedir³⁴.

²⁹ Bkz. İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 213-233.

³⁰ el-İskenderî ve el-'Anânî, *el-Vasîf*, s. 316.

³¹ Bazı örnekler için bkz. <https://www.youtube.com/watch?v=CONqTAjC3p0>, <https://www.youtube.com/watch?v=JAAtB4t1wcE>, <https://www.youtube.com/watch?v=JyeTO-e3xzI>, <https://www.youtube.com/watch?v=fbpami8IZSI>, <https://www.youtube.com/watch?v=d4tl50qkz9A>, <https://www.youtube.com/watch?v=E1Sn9gV9mWk>, <https://www.youtube.com/watch?v=6CF-vlBGLzQ>, <https://www.youtube.com/watch?v=EICX5Y9r980>, <https://www.youtube.com/watch?v=kpCsk5kKjIA>

³² Zeyneb Abdülkerim, "Dirâse Tahlîliyye li Nemâzice Şi'riyye min Şi'ri'bni Ma'tûk el-Mûsevî", s. 44.

³³ İsmail Durmuş, "Muhammed (Arap Edebiyatı)", *DİA*, İstanbul, 2005, XXX, 453. Bu eser Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, III. Ahmed, nr. 2470'te yer almaktadır.

³⁴ Zeyneb Abdülkerim, "Dirâse Tahlîliyye li Nemâzice Şi'riyye min Şi'ri'bni Ma'tûk el-Mûsevî", s. 45.

Şairin peygamber methiyelerinin üslûbu dikkat çekicidir. Genel olarak methiyelerde görüldüğü üzere övülen şahıs hakkında mübalağalı ifadeler kullanmak ve onu çeşitli sıfatlarla taltif etme usulü şairin methiyelerinde de mevcuttur.

İbn Ma'tûk'un kasidelerde kullandığı dil akıcılık, basitlik ve açıklık gibi özelliklere sahiptir. Bununla birlikte yoğun olarak hayal ve sembolizm dikkat çekmektedir. Şair imgeler kullanarak hayal âleminde idealize edilen gerçeklikler üzerinde durmaktadır. Şairin üretkenliği, şiirlerinin dokusu ve yazıldığı amaç arasındaki uyum yeni ifade biçimleri ile birleşerek Câhilî dönemi şairlerinin tarzına benzer bir biçimle ortaya çıkmış gibi görünmektedir³⁵.

Şairin ilk methiyelerini Mekke ve Medine ziyareti esnasında söylediği anlaşılmaktadır.³⁶

لَوْلَاكَ مَا قَطَعْتُ بِي الْعَيْسُ الْفَلَا 70
وَطَوَيْتُ قَدْفَدَهُ إِلَىٰ غِيظَانِهِ

Sen olmasaydın ak deve benimle çölleri kat etmezdi ve ben de çöllerin düzlüklerini çukurluklarına (ekleyerek) aşmazdım.

أَمَلْتُ فِيكَ وَرَزْتُ قَبْرَكَ مَادِحًا 71
لَأَقُورَ عِنْدَ اللَّهِ فِي رِضْوَانِهِ

Senin hakkında ümit besledim ve Allah katında rızasını kazanmak için methederek kabrini ziyaret ettim.

عَبْدٌ أَتَاكَ يَفْقُدُهُ حَسَنُ الرَّجَا 72
حَاشَا نَدَاكَ يَعْوُدُ فِي حُرْمَانِهِ

Bir kul, kendisini güzel ümit yönlendirerek sana geldi. O, senin cömertliğinin dışında mahrumiyetine tekrar döner.

Şair bu beyitlerde üzerine bindiği devenin bile Hz. Peygamber hatırına çölleri aştığını ifade etmiş ve Hz. Peygamber'in cömertçe himmeti ve şefaati olmazsa mahrum bir vaziyette memleketine döneceğini belirtmiştir.

Şair ikinci kasidesiyle el-Bûşîrî (ö. 695/1296?)'nin meşhur kasidesine nazire yapmıştır³⁷. Dolayısıyla İbn Ma'tûk'un kasidesi vezin ve kafiye

³⁵ Zeyneb Abdülkerim, "Dirâse Tahlîliyye li Nemâzice Şi'riyye min Şi'ri'bnî Ma'tûk el-Müsevî", s. 55.

³⁶ İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 10.

³⁷ en-Nebhânî, *el-Mecmû'atu'n-Nebhâniyye*, IV, 15.

açısından el-Bûşîrî'ninki ile aynı olmuştur. İki kasidenin de vezni Basîf, kafiye harfi *ḡ* dir.

el-Bûşîrî'nin kasidesinin maṭla'ı şöyledir:³⁸

أَمِنْ تَذَكُّرِ جِيرَانٍ بَدِي سَلَمٍ 1
مَزَجْتَ دَمْعاً جَرَى مِنْ مُقَلَّةٍ بَدَمٍ

Selem ağaçlarına sahip komşuları hatırladığından mı gözünden akan gözyaşıyla kanı karıştırdın?

İbn Ma'tûk'un Mîmiyye'sinin maṭla'ı da şu şekildedir:³⁹

لَا بَرَّ فِي الْحَبِّ يَا أَهْلَ الْهَوَى قَسَمِي 1
وَلَا وَقْتُ لِلْغَلَى إِنْ حُنْتُكُمْ دَمِي

Ey aşk ehli, muhabbet konusunda yeminim tutmasın ve eğer size ihanet edersem de yücelik için (verilen) sözler vefalı olmasın!

Her iki maṭla' da şiirlerin muhtevalarına uygun etkileyici ve dikkat çekici bir yapıdadır. İçeriğe uygun olmayan maṭla' beyitleri eleştirmenlerce tenkit edilmiş ve şiirdeki kaliteyi düşüren hususlardan biri olarak kabul edilmiştir⁴⁰. Bu iki maṭla' arasında ikisinin de inşâî cümle ile başlaması yönüyle de benzerlik bulunmaktadır.

4.1. İbn Ma'tûk'un Methiyelerinde Muhteva

4.1.1. Ahde Vefa

İbn Ma'tûk'un, el-Bûşîrî'nin methiyesine nazire yaptığı Mîmiyye'sinin maṭla'ına inşâî cümlelerden olumsuz dua ve nida cümleleri ile başlayarak etkili ve dikkat çekici bir giriş yapmıştır:⁴¹

لَا بَرَّ فِي الْحَبِّ يَا أَهْلَ الْهَوَى قَسَمِي 1
وَلَا وَقْتُ لِلْغَلَى إِنْ حُنْتُكُمْ دَمِي

Ey aşk ehli, muhabbet konusunda yeminim tutmasın ve eğer size ihanet edersem de yücelik için (verilen) sözler vefalı olmasın!

وَأِنْ صَبَّوْتُ إِلَى الْأَغْيَارِ بَعْدَكُمْ 2
فَلَا تَرْقُتْ إِلَيَّ هَامَاتِهَا هَمِي

³⁸ Muhammed b. Sa'îd el-Bûşîrî, *Burdetu'l-Medîh*, min Menşûrâti Dâri't-Turâsi'l-Bûdeylemî, tsz., s. 6.

³⁹ İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 10.

⁴⁰ Ahmed İbn Ṭabâṭabâ el-'Alevî, *'Îyâru's-Şi'r*, thk. Abbas Abdussâtîr, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2. Bs. Beyrut, 2005, s. 126; Bekkâr, Yusuf Huseyn, *Binâu'l-Ḳaside fi'n-Nakdi'l-'Arabiyyi'l-Ḳadîm fi Ḍav'i'n-Nakdi'l-Ḳadîs*, Dâru'l-Endelûs, 2. Bs. Beyrût, 1982, s. 204, 205.

⁴¹ İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 10.

Sizden sonra başkalarına meyledersem eğer, çabalarım zirvelerine yükselmesin!

وَأِنْ خَبْتُ نَارُ وَجْدِي بِالسُّلُوقِ فَلَا 3
وَرَأَتْ زَنَادِي وَلَا أَجْرَى النَّهَى حَكِيمِي

Eğer unutmakla aşkımın ateşi sönerse, çakmağım ateşlemesin ve akıl hikmetlerimi icra etmesin!

وَلَا تَعْصِفْ لَوْنِي بِالْهَوَى كَمَدًّا 4
إِنْ لَمْ يُورِدْهُ دَمْعِي بَعْدَكُمْ بِدَمِي

Eğer sizden sonra gözyaşım kanımla aşkımı getirmezse aşk sebebiyle üzülmek benim sararmasın!

وَلَا رَشَفْتُ الْحُمَيَّا مِنْ مَرَاشِفِهَا 5
إِنْ كَانَ يَصْفُو فُؤَادِي بَعْدَ بَعْدِكُمْ

Sizin uzaklığınızdan dolayı eğer gönlüm berraklaşırsa kadehlerinden humeyyâ (içki) içmeyeyim!

وَلَا تَلَدَّدْتُ فِي مَرِّ الْعَذَابِ بِكُمْ 6
إِنْ كَانَ يَعْدُبُ إِلَّا دَرَكْتُكُمْ بِمِي

Ancak sizi ağızımla zikredince tatlanan ve sizden dolayı çektiğim çilenin acılığından lezzet almayayım!

Bu beyitlerde şair, Hz. Peygamber'e duyduğu sevginin kalıcı olacağına dair, kendisi gibi âşık olup bu duyguyu hisseden âşıklar zümresine söz vermiştir. Eğer sözünden dönecek olursa çabalarının sonuç vermemesi, yaptığı işin hedefine varmaması, aşk gibi üstün bir meziyete sahip olamama ve bu sebeple aşkın tesirlerinin üzerinde görülmemesi, Hz. Peygamber'in hanesinden uzaklaşmakla içi rahat ederse ağızının tadının bozulması gibi bela ve musibetlere maruz kalmasına rıza göstereceğini ifade etmektedir. 7. beyitteki içki bilindiği üzere aşk şarabını temsil etmektedir.

4.1.2. Aşk Uğrunda Çekilen Çileler

Şair Hz. Peygamber ve ailesine duyduğu sevgiye kendini hasretmesi sebebiyle yalnız kaldığını, bu sebeple hastalandığını, fakat buna rağmen kendisini insanların tanımadığını belirtmektedir:⁴²

⁴² İbn Ma'tûk, *Divân*, s. 10.

7 خَلَعْتُ فِي حَبِيْكُمْ غُذْرِيْ فَأَلْبَسْتَنِيْ تَجَرَّدِيْ فِي هَوَاكُمُ خِلْعَةَ السَّقَمِ

Sizin sevdiğiniz uğruna mazeretimi çıkarıp attım da sizin sevginiz uğrunda yalnızlığım bana hastalık elbisesini giydirdi.

8 مَا صِرْتُ فِي الْخُبِّ بَيْنَ النَّاسِ مَعْرِفَةً حَتَّى تَنْكَرَ فِيكُمْ بِالضَّنَى عَلَيَّ

Aşk konusunda insanlar arasında bilinmiyorum hatta sizden dolayı tutulduğum hastalık sebebiyle ismim bile bilinmedi.

9 لَقَدْ قَضَيْتُمْ بَطْلَمَ الْمُسْتَجِيرِ بِكُمْ وَيَأَاهُ مِنْ جُورِكُمْ يَا حَيْرَةَ الْعَلَمِ

Sizden yardım isteyenin zulmüne hükmettiniz. Size zulmünden dolayı onun vay haline, ey dağın komşuları!

10 أَمَا وَسُودَ لَيْالٍ فِي عَدَايِرِكُمْ طَالَتْ عَلَيَّ فَلَمْ أُصْبِحْ وَلَمْ أُنَمْ

Saç buklelerinizdeki gece karanlığına yemin olsun ki gece üzerime uzadıkça uzadı da ne sabaha erdim ne de uyudum.

Bu beyitlerde şair, Hz. Peygamber ve ehlibeyte olan muhabbetinden dolayı çektiği sıkıntıları dile getirmiştir. Şair, 10. beyitte uykusuzluğunu belirtirken Hz. Peygamber'in ve ailesinin saçlarının karalığını gece karanlığına benzetmiştir. Bir başka beyitte şair uyuyamamasını Hz. Peygamber ve ehlibeytin yokluğuna bağlamaktadır:⁴³

15 مَا أَحْرَمَ النَّوْمَ أَحْفَانِيْ وَحَرَمَهُ إِلَّا تَغْيِبُكُمْ يَا حَاصِرِيْ الْحَرَمِ

Uykuyu gözlerime (hiçbir şey) haram kılmamıştı. Onu ancak sizin yokluğunuz haram kılmıştır ey Harem'in sakinleri!

Aşk uğruna ne kadar çok çile çekerse çeksin şair buna katlanacağını ve böyle bir acının kendisine tatlı geldiğini ifade etmektedir:⁴⁴

17 صَبْرًا عَلَى كُلِّ مُرٍّ فِي مَحَبَّتِكُمْ يَا أَمْلَحَ النَّاسِ مَا أَخْلَى بِكُمْ أَلْمِي

⁴³ İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 11.

⁴⁴ İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 11.

Sizin sevginiz uğruna her acıya sabır! Ey insanların en parlak yüzlüsü, sizin uğrunuzda benim acım ne kadar da tatlıdır!

4.1.3. Gazel

İbn Ma'tûk geleneksel methiye formunda olduğu gibi methiyelerinde gazele de yer vermiştir:⁴⁵

لَوْلَا قُدُودُ غَوَائِكُمْ وَأَنْمَلُهَا 11
مَا هَزَّ عَطْفِي ذِكْرُ الْبَانِ وَالْعَنَمِ

Güzel kadınlarınızın endamı ve parmak uçları olmasaydı sorgun ve 'anem ağaçlarını hatırlamak azalarımı sarsmazdı.

كَلَّا وَلَوْلَا الثَّنَائَا مِنْ مَبَاسِمِكُمْ 12
مَا شَاقَنِي بِالثَّنَائَا بَارِقُ الظُّلَمِ

Hayır! Gülümsemelerinizden dolayı (görünen) ön dişleriniz olmasaydı karanlıkların aydınlatıcısı beni kıvrımlı dağ yollarına yönlendirmezdi.

Bu beyitlerde şair kadınların endamı, parmak uçları, gülümseyince görünen ön dişler gibi hissî gazel türüne⁴⁶ ait bazı unsurlardan bahsetmektedir. Güzellerin endamı sorgun ağacını, parmak uçları ise 'anem ağacını hatırlatmaktadır. Bu ağaçlar ise Hz. Peygamber'in yaşadığı coğrafyaya ait bitki türlerinden olduğu için şair Hz. Peygamber ve ehlibeyti hatırlayarak heyecanlanmıştır. Geleneksel kaside yapısında güzellerin endamı sorgun ağacına benzetilmektedir. Bu benzetme Türk edebiyatındaki "selvi boylu" ifadesine karşılık gelmektedir. 'Anem ağacının meyvelerinin ise kınalı parmak uçlarına benzediği belirtilmiştir⁴⁷. Dolayısıyla Hicâz yöresine ait bu ağacın meyveleri şaire güzelleri hatırlatmıştır. 12. beyitte şair meşakkatli dağ yollarına, karanlıkları aydınlatan Hz. Peygamber'in ön dişleri hatırına katlandığını ifade etmiştir.

4.1.4. Tabiat Tasviri

Geleneksel medih formlarında görülebilen bölümlerden biri de tabiat tasviridir. Şair kutsal beldelere yolculuk yaparken yolda gördüğü doğal manzaraları tasvir etmektedir. Dolayısıyla yolculuk, aceleye gelmeden

⁴⁵ İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 10, 11.

⁴⁶ Hassân Ebu Rehâb, *el-Gazel 'inde'l-'Arab*, 1. Bs. Matbaatu Mısr Şerike Musâheme Mısrıyye, Kahire, 1947, s. 158, 167, 168.

⁴⁷ en-Nebhânî, *el-Mecmû'atu'n-Nebhâniyye*, IV, 16.

özüm senerek, maşuka kavuşma hasreti çekilerek sindire sindire yapılmaktadır. Yolculuğun hemen bitirilip bir an önce Hz. Peygamber'e varmaktan öte yolculukta yaşananlar da tasvir edilerek hasret ve çile uzatılmakta, böylece çekilen aşk acısının manevi lezzeti tadılmaktadır.

Bir beytinde İbn Ma'tûk, geceyi şöyle tasvir etmektedir:⁴⁸

إِذَا اكْتَسَى اللَّيْلُ مِنْ لَأَلَانِهِمْ دَهْبًا أُنْجِرَى السَّرَابَ لُجَيْنًا فَوْقَ أَرْضِهِمْ 31

Gece onların ziyasından bir altın taktığı zaman onların topraklarının üzerinde seraba gümüş akıttı.

كَأَنَّ أُمَّ نُجُومِ الْأَفْقِ مَا وُلِدَتْ أَنْتَى وَلَا ذَكَرًا إِلَّا بِحَيْبِهِمْ 32

Sanki ufkun yıldızlarının annesi onların semtlerinin dışında (bir yerde) bir dişi veya bir erkek doğurmadı.

Şair istiâreli bir anlatımla gecenin Hz. Peygamber'in ve ailesinin nurundan kendisine altın takı taktığını, onların yaşadığı topraklarda gördüğü serabın içine de gümüş akıttığını ifade ederek geceyi tasvir etmiştir. Bu beyitte gökyüzündeki ay, parlaklığını onların nurundan alan bir altın tepsi; gümüş renginde olan ise yıldızlar ve samanyoludur. Medine semalarındaki bir gece tablosu şairin gözüne bu şekilde görünmektedir.

32. beyitte ise semanın yıldızlarının annesi (muhtemelen dolunay), erkek-kız bütün çocuklarını (muhtemelen bütün yıldızlar) Hz. Peygamber ve ailesi için Medine semalarında dünyaya getirmiştir. Şair gökyüzünde görünen dolunay ve sayısız yıldızı bu şekilde görmektedir.

İbn Ma'tûk, *nûn* kâfiyeli methiyesinde tabiata ait unsurları şöyle tasvir etmektedir:⁴⁹

أَكْرَمُ بِهِ مِنْ مَرْبَعٍ مِنْ وَرْدِهِ الْوَجَنَاتُ وَالْقَامَاتُ مِنْ أَعْصَانِهِ 6

O ne güzel bir bahardır gülleriyle ki, yanaklar ve endam onun dallarındandır.

مَعْنَى إِذَا عَنَى حَمَامُ أَرَاكِهِ رَقِصَتْ بِهِ طَرِبًا مَعَاظِفُ بَانِهِ 7

⁴⁸ İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 12.

⁴⁹ İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 6.

(O) bir konaktır ki erâk ağacının güvercinleri öttüğü zaman sorgun ağacının dalları coşarak onunla dans eder.

فَلَمْ تَنْزَلْ فَهِيَ يُحْسِبُ بُعَّةً 8
أَوْ مَا تَرَى الْأَقْمَارَ مِنْ سَكَّانِهِ

(O) inmiş bir yıldızdır ki bir toprak parçası zannedilir veya onun sakinlerinden dolayı kamerleri göremezsin.

Endamın dala, yanakların güle benzetilmesi, cıvıldaşan kuşlarla dans eden sorgun ağacının dalları gibi unsurlar methiyelerde genelde karşılaşılan tabiat manzaralarıdır.

Bir başka tabloda saba rüzgârı ve hafif bir şekilde esen meltemin tasviri görülmektedir.⁵⁰

يَبِضُّ إِذَا لَعِبَتْ صَبَاً بِدُبُولِهَا 13
حَمَلِ النَّسِيمِ الْمَسْكَ فِي أَرْدَانِهِ

(O yüzler) sabâ rüzgârının etekleriyle oynadığı zaman meltemin miski elbisesinin kollarına taşıdığı bir beyazlıktır.

Ay ve güneşin tasviri ile ilgili de şu beyitler örnek gösterilebilir.⁵¹

مِنْ كُلِّ نَبْرَةٍ بِتَاجِ شَقِيقِهَا 15
قَمَرٌ تَخْفُفُ بِهِ نُجُومٌ لِدَانِهِ

Kardeşinin (güneşin) tacıyla (oluşan) her türlü parlaklıktan (meydana gelmiş), etrafını mızrakların yıldızlarının (dişlerinin) kuşattığı bir aydır.

وَهَبْتُ لَهُ الْحُوزَاءُ شُهْبَ نِطَاقِهَا 16
خَلِيًّا وَسَوْرَهَا الْهَالِأُ بِشَانِهِ

İkizler burcu (yıldız kümesi), kuşağının yıldızlarını süs olarak ona hibe etmiş ve hilal şanıyla onu kuşatmıştır.

Bu beyitlere göre ay kardeşi güneşten aldığı ışıkla parlamaktadır. Etrafını da mızrakların sivri uçlarına benzeyen yıldızlar kuşatmış onu korumaktadır. Ayrıca ikizler yıldız takımı aya yıldızlardan oluşan bir kuşak hediye etmiş hilal de onu çepeçevre kuşatmıştır.

Şimşek ve yağmur hakkında yapılan tasvir ile ilgili beyit ise şu şekildedir:⁵²

⁵⁰ İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 6.

⁵¹ İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 6, 7.

⁵² İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 7.

وَيَسِيرُ مِنْهَا الْغَيْثُ فِي قُمْصَانِهِ

يَنْفَتَرُ ثَغْرُ الْبُرْقِ نَحْتِ لِثَامِهَا

18

Peçesinin altında şimşeğin ağzı gülümsüyor ve ondan (sonra) yağmur gömleğinin içine akıyor.

Şimşek bir şahsa benzetilerek her çakışında gülümser bir vaziyette tasvir edilmektedir.

4.1.5. Doğal Unsurlar

Peygamber methiyelerinde Hicâz yöresinin bitki örtüsüne ait bazı ağaçları zikretmek genelde rastlanılan bir husustur. Örneğin el-Bûşîrî methiyesine şöyle başlamaktadır:⁵³

مَزَجَتْ دُمْعًا جَزَى مِنْ مُقَلَّةٍ بِدَمٍ

أَمِنْ تَدَكَّرِ جِيرَانِ بِيْذِي سَلَمٍ

1

Selem ağaçlarına sahip komşuları hatırladığından mı gözünden akan gözyaşıyla kanı karıştırdın?

Bu beyitte zikredilen selem ağaçları İbn Ma'tûk'un şiirinde de geçmektedir:

ظَلَّتْ لَدَيْكُمْ بِظِلِّ الصَّالِ وَالسَّلَمِ

لَمَّا إِلَيْكُمْ صَالَ الْخُبِّ أَزْشَدَهَا

24

Aşkın şaşkınlığı onu size yönlendirdiğinde o, yabani sedir ve selem ağaçlarının gölgesinde sizin yanınızda kaldı.

Hz. Peygamber'in yaşadığı yerlere özlem dile getirilirken sedir ve selem ağaçlarına sahip topraklardan ve kutsal mekânlara yolculuk yapılırken onların gölgesinde mola verilmesinden bahsedilmesi peygamber methiyelerinde dikkat çeken bir husustur.

4.1.6. Kutsal Mekânlar

Hz. Peygamber'in yaşadığı yerlerdeki bazı mekân isimlerine peygamber methiyelerinde yer verilmiştir. Şairlerin bu mekânları görmeseler bile bu gibi yerlerden bahsetmesi bir adet halini almıştır. Peygamber methiyesi konusunda adeta kendisine öykünülen el-Bûşîrî'nin kasidesinde Kâzime yöresi ve İdâm dağından bahsedildiği görülmektedir:⁵⁴

⁵³ el-Bûşîrî, *Burde*, s. 6.

⁵⁴ el-Bûşîrî, *Burde*, s. 6.

وأومضَ البرقُ في الظلماءِ من إضمِّ

أم هبَّتِ الرياحُ من تلقاءِ كاظمَةٍ

Yoksa bir yel mi esti Kâzime yönünden veya İdâm dağından karanlık gecede şimşek mi çaktı?

Beyitte geçen *Kâzime* isminin Medine'nin diğer bir adı olduğu belirtilmiştir. *İdâm* ise Medine civarında bir dağ ismidir⁵⁵. Şair, Peygamber âşığına, ağlama sebebinin Medine tarafından gelen rüzgâr mı yoksa dağın üstünde çakan şimşek mi olduğunu sormaktadır. Çünkü o rüzgârda Peygamber'e ait kokular, haberler ve manevi bir hava vardır. Şimşek ise Peygamber'in nurudur.

İbn Ma'tûk ise *İdâm* dağını şöyle zikretmektedir:⁵⁶

أَفَلَيْتُمْ يَا بُدُورَ الْحَيِّ مِنْ إِضْمِ

وَلَا انْجَلَى عَنْكُمْ لَيْلُ السَّبَابِ وَلَا

14

Gençliğin gecesi sizden silinmesin ve sizler ey memleketin dolunayları İdam (dağının üzerinden) batmayasınız.

Şairin zikrettiği diğer kutsal mekânlar *Hacûn* ve *Minâ'dır*:⁵⁷

حَيِّ الْحُجُونِ وَحَيَّاهُ بِمُنْسَجِمِ

فَيَا رَعَى اللَّهُ سُكَّانَ الْجَمَى وَحَمَى

26

Koruluğun (hane-i saadet) sakinlerini Allah gözetsin, Hacûn (dağı) semtini korusun ve onu yağmurla selamlasın!

كَانَتْ قِصَارًا فَطَالَتْ مُنْذُ بَيْنِهِم

وَحَبْدًا بِيضُ لَيْلَاتِ بِسَفْحِ مِنَى

27

Minâ'nın yamaçlarında gecelerin nuru ne güzel! O (nur) kısa idi onların ayrılışından itibaren uzadı.

Şair 14. beyitte Hz. Peygamber'in ve neslinin Medine'de, *İdâm* dağının üzerinde dolunayın durduğu gibi devamlı kalmalarını temenni etmektedir. 26. ve 27. beyitlerde ise *Hacûn* semtinin muhafazası için Allah'a dua etmekte ve *Minâ'nın* Hz. Peygamber sebebiyle nurlandığını ifade etmektedir.

Diğer methiyesinde (Nûniyye) şair, pek çok peygamber methiyesinde görülen *Minâ*, 'Aklıç ve Muhaşşab vadileri gibi mekanları zikretmektedir. Bu

⁵⁵ 'Ali el-Kârî, *ez-Zubde fî Şerhi'l-Burde*, varak 3a.

⁵⁶ İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 11.

⁵⁷ İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 11.

üslup şiir tenkitçilerinin, peygamber methiyelerine, Hicâz'daki bölgelerin anılmasıyla başlanması gerektiği görüşüne⁵⁸ uygun bir durumdur. Bu tarz, şairin klasik üsluba bağlı kaldığını ve önceki şairlerin izini takip ettiğini ve eleştirmenlerin genel kabullerini benimsediğini göstermektedir. Hicâz yöresindeki bu bölgeler hakkında şairin duygu ve düşünceleri şu şekildedir:⁵⁹

هَذَا الْعَمِيقُ وَتَلَكَ شُمَّ رِعَانِهِ 1
فَأَمْرُجُ لُحَيْنِ الدَّمْعِ مِنْ عَقْبَانِهِ

Bu 'Akîk (vadisidir ve şu da onun yüksek tepelerinin kokusudur. Gözyaşının gümüşüyle onun saf altınından karıştır!

وَأَنْزِلُ فَتَمَّ مُعَرَّسٌ أَبَدًا تَرَى 2
فِيهِ قُلُوبَ الْعِشْقِ مِنْ رُكْبَانِهِ

İN (o vadiye), ki orası, içinde kervanlarından aşkın kalplerini göreceğin, sonsuza dek bir konaklama yeridir.

وَأَشْمُمُ عَيْبَرَ تُرَابِهِ وَالنِّمَّ حَصَى 3
فِي سَفْحِهِ انْتَثَرَتْ عُفُودُ جَمَانِهِ

Toprağının kokusunu kokla ve inci gerdanlıklarının yamaçlarına serpildiği taşları öp!

وَأَعْدِلُ بِنَا نَحْوَ الْمُحْصَبِ مِنْ مَبَى 4
وَاحْدَرُ زُمَاةَ الْغُنْجِ مِنْ غَزَلَانِهِ

Bizimle birlikte Mina'dan Muhaşşab⁶⁰ (vadisine) doğru yönel ve nazlı ceylanlarından sakın!

وَتَوَقَّ فِيهِ الطَّعْنَ إِمَّا مِنْ فَنَا 5
فُرْسَانِهِ أَوْ مِنْ قُدُودِ جِسَانِهِ

Ve orada ister süvarilerinin mızraklarından, isterse de güzellerinin endamlarından (gelebilecek) yaralanmalardan sakın!

Şair, Hz. Peygamber'in kabrini ziyarete giderken 'Akîk vadisinde aldığı hoş kokular sayesinde hasret ve sevinçten gözyaşı dökmektedir. Kutsal beldeyi ziyarete gidenlerin gözlerinden akan gümüş rengindeki gözyaşlarının, vadinin altın rengindeki taşlarına damlayarak ikisinin karıştırılması gerektiğini ifade etmektedir. Vadinin ebedî bir istirahatgah olmaya layık olduğunu

⁵⁸ İbn Hicce, *Hizânetu'l-Edeb ve Gâyetu'l-Ereb*, şerh: 'İsâm Şai'tû, Dâr ve Mektebetu'l-Hilâl, 1. Bs. Beyrut, 1987, I, 36, 37; Ergin, "Osmanlı Dönemi Arap Şiirinde Peygamber Methiyeleri (1517-1798)", s. 125.

⁵⁹ İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 6.

⁶⁰ Şeytan taşlama yerlerinin bulunduğu vadi.

belirten şair, oraya güneş vurduğu zaman inci gerdanlık gibi parlayan vadinin yamaçlarındaki kayaların öpülmesini istemektedir. Bu haliyle vadi adeta, güneş ışığı vurunca gerdanındaki gümüş kolye parlayan bir güzele benzemektedir.

İbn Ma'tûk Hz. Peygamber'in Ravza'sı ve minberini şöyle tasvir etmektedir:⁶¹

لِلَّهِ رَوْضَةٌ قُدْسٌ عِنْدَ مَنبَرِهِ 64
تَعْدُّهَا الرُّسُلُ مِنْ جَنَّاتٍ عَذِيبِهِمْ

Minberinin yanındaki kutsiyet bahçesi Allah'a aittir. Peygamberler orayı Adn cennetleri olarak kabul etmektedir.

خَدِيقَةٌ آسُهَا التَّسْبِيحُ نُرْجِسُهَا 65
وَسُنَى عُيُونِ السَّهَارَى فِي قِيَامِهِمْ

(O), mersin ağacı tesbih, nergisi ise gece ibadetlerinde uyanık kalanların gözlerindeki uyuklama olan bir bahçedir.

تَشْدُو حَمَائِمُهَا لَيْلًا فَيُؤْنِسُهَا 66
رَخُوعُ الْمُصَلِّينَ فِي أَوْزَادِ ذِكْرِهِمْ

O bahçenin geceleyin güvercinleri öter de namaz kılanların zikir virdlerindeki tekrarlama onlarla ünsiyet kurar.

قَدْ وَرَدَتْ أَغْيُنُ الْبَاكِينَ سَاحَتِهَا 67
وَنَوَّرَتْ جَوْهَا نِيرَانُ وَجْدِهِمْ

Ağlayanların gözleri onun sahasını sulamış, vecdlerinin ateşleri de onun havasını aydınlatmıştır.

كَفَى لِأَهْلِ الْهَوَى شِبَاكُهُ شَبَاكًا 68
فَكَمْ بِهِ طَائِرَاتٍ مِنْ قُلُوبِهِمْ

Aşk ehli için oranın pencereleri ağ olarak yeter! Nice kuşlar kalplerinden ona (yakalanmıştır).

Son beyitte Mescid-i Nebi'nin pencerelerinin demir parmaklıkları kuşları yakalayan bir ağa benzetilmiştir. Kuşlar ise şair gibi oraya âşık olup kalplerinden yakalananlardır. Bu, hoş anlamlar içeren güzel bir benzetme olmuştur.

Şair, methiyelerde daha çok Taybe ismiyle anılan Medine'yi şöyle övmektedir:⁶²

⁶¹ İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 13, 14.

⁶² İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 7.

بَلَدٌ إِذَا شَاهَدْتَهُ أُيْقِنْتَ أَنَّ 23
نَ اللَّهُ تَمَنَّ فِيهِ سَبْعَ جَنَّاتِهِ

(Taybe) bir beldedir ki onu gördüğün zaman orada Allah'ın yedi cennetini bir araya getirdiğine kesin inanırsın.

تَعْرِ حَمَتُهُ صَفَاحُ أَجْفَانِ الْمَهَى 24
وَتَكْتَفَتُهُ رِمَاحُ أُسْدِ طِعَانِهِ

(O) bir cephedir (ağız) ki onu yaban sığırının göz kapaklarının kılıçları (kirpikleri) korumuş, yırtıcı aslanlarının mızrakları da onu kuşatmıştır.

تُئْسِي فَرَّاشُ قُلُوبِ أَرْتَابِ الْهَوَى 25
تُلْقِي بِأَنْفُسِهَا عَلَى نِيرَانِهِ

Aşk erbabının kalplerinin kelekleri, kendilerini onun ateşlerine atarak akşamlamaktadır.

Beyitlerden anlaşıldığı kadarıyla Medine bir cennettir ve kılıç gibi kirpiklerin koruduğu bir ağza benzemektedir. Âşıklar ise o şehrin ateşine kendini atan kelekler gibidir.

4.1.7. Hz. Peygamber'in ve Ailesinin Şemâili

Şair bir beyitte Hz. Peygamber'in ve ehlibeytinin yüzlerinin aydınlığı ile gecenin aydınlandığını ve insanların kıyafetlerini bu aydınlıkta rahatça giyebileceklerini ifade etmiştir:⁶³

صُحَّحَ الْوُجُوهُ مَصَابِيحُ تَطْلُؤُهُ 30
رَزُّوا الْجُيُوبَ عَلَى أَقْمَارِ لَيْلِهِمْ

Yüzlerin aydınlığını lambalar zannedersin. Gecelerinin aylarında yakaları ilikleyiniz.

Bir başka beyitte şair endamlarını mızrağa, göz kapaklarını ise kılıç kınına benzetmektedir:⁶⁴

لَأَنْتَ كَلْبِينِ الْفَنَاءِ قَامَاتُهُمْ وَحَكَّتْ 34
أَجْفَانُ بِيضِهِمْ أَجْفَانُ بِيضِهِمْ

Onların endamları mızrağın esnemesi gibi esnedi ve güzellerinin göz kapakları kılıçlarının kınlarına benzedi.

⁶³ İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 12.

⁶⁴ İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 12.

Bu beytin 2. şatırında iki adet أجفان , iki adet de بيض kelimesi geçmektedir. Fakat bu kelimelerin anlamları farklı olmakla birlikte aralarında benzerlik ilişkisi vardır ve burada istiâreli bir anlatım ortaya çıkmaktadır. Birinci أجفان kelimesi göz kapakları anlamında iken ikincisi kılıç kını anlamındadır. Göz kapağı gözü, kın ise kılıcı muhafaza etmektedir. Birinci بيض beyaz yüzlü güzelleri, ikincisi ise güneş ışığını yansıtan parlak beyaz kılıçları ifade etmektedir.⁶⁵

Şair ön dişler, kaşlar, bakışlar, uzun saçlar, kâkül ve ağız gibi bazı organları şöyle betimlemektedir:⁶⁶

مَقْرُونَةٌ بِالْمَنَايَا فِي لِحَاطِهِمْ نَتَائِيَاهُمْ حَوَاجِبُهُمْ 37

Ön dişlerinin arası açıktır, kaşları ise bakışlarında ölümlerle bitişiktir.

وَأَصْلُ كُلِّ ظَلَامٍ مِنْ فُرُوعِهِمْ كُلُّ الْمَلَاخَةِ جُرَّةٌ مِنْ مَلَاخِيهِمْ 38

Bütün güzellikler onların güzelliklerinden bir parçadır. Her karanlığın aslı da onların uzun saçlarındandır.

وَأَطْوَلَ لَيْلِي وَوَيْلِي فِي ذَوَائِبِهِمْ وَرَقَّتِي وَنُحُولِي فِي حُصُورِهِمْ 39

Ah gecemin uzunluğu! Çilem kâküllerinde, duygusallığım ve zayıflığım da bellerindedir.

إِنَّ التُّفُوسَ الَّتِي تَقْضِي هَوَى وَجْوَى فِيهِمْ لِأَوْضَحِ عُذْرًا مِنْ وَجْهِهِمْ 40

Onlar sebebiyle aşk ve hasretle ölen canlar onların yüzünden dolayı mazeret yönüyle en açık olanlardır.

عُرٌّ مِنَ الدَّرِّ لَمْ تَفْضُلْ مَبَاسِمَهُمْ إِلَّا سَجَايَا رَسُولِ اللَّهِ ذِي الْكَرَمِ 41

İncinin parlaklığı onların ağızlarından daha üstün değildir ancak onlar kerem sahibi Rasulullah (s.a.v.)'in meziyetleri sayesinde (üstün olmuştur).

40. beyitte şair Hz. Peygamber ve ailesine beslediği muhabbet sebebiyle ölen insanın mazeretinin çok açık ve geçerli olduğunu belirtmiştir.

⁶⁵ en-Nebhânî, *el-Mecmû'atu'n-Nebhâniyye*, IV, 18.

⁶⁶ İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 12.

41. beyitle birlikte şemâil tasvirinden sonra güzel bir geçişle (hüsn-i tehalluş) Hz. Peygamberi ve ailesini methetmeye geçmektedir.

4.1.8 Hz. Peygamber'in Meziyetleri

Şair mîm kafiyeli methiyesinin 42. beytinden itibaren doğrudan Hz. Peygamber'in bazı meziyetlerini sayarak onu methetmeye geçmektedir.⁶⁷

مُحَمَّدٍ أَحْمَدَ الْهَادِي الْبَشِيرِ وَمَنْ لَوْلَاهُ فِي الْعَيِّ صَلَّتْ سَائِرُ الْأُمَمِ 42

(O) doğru yolu gösteren ve müjdeleyen Muhammed (s.a.v)'dir, Ahmed'dir ve o öyle bir kimsedir ki olmasaydı bütün insanlık sapıklıkta kaybolup gidecekti.

مُبَارَكُ الْإِسْمِ مَيْمُونٌ مَا تَرَاهُ عَمَّتْ فَاتَا زَاهَا بِالْعَوْرِ وَالْأَكْمِ 43

Mübarek ismi, bereketli menkıbeleri her tarafı kapladı ve onun etkileri dipte ve tepededir.

طَوَّقُ الرِّسَالَةِ تَاجُ الرُّسُلِ خَاتِمُهُمْ بَلْ زِينَةُ لِعِبَادِ اللَّهِ كَلِمُهُمْ 44

Peygamberliğin gerdanlığı, peygamberlerin tacı ve onların yüzüğüdür (sonuncusu) hatta Allah'ın bütün kullarının süsüdür.

نُورٌ بَدَأَ فَانْجَلَى عَمُّ الْقُلُوبِ بِهِ وَرَأَى مَا فِي وُجُوهِ الدَّهْرِ مِنْ عَمَمِ 45

(O) görünen bir nurdur ki kalplerin kederi onunla dağılır ve zamanın yüzündeki saçlar (dertler) kaybolur.

لَوْ قَابَلْتُ مُقَلَّةَ الْحَرْبَاءِ طَلَعْتُهُ لَيَالٍ لَرَدَّ إِلَيْهَا الطَّرْفُ وَهُوَ عَمِي 46

Onun siması geceleyin kelerin gözüyle karşılaşılsaydı o kör olduğu halde tekrar görmeye başlardı.

تَشْفِي مِنَ الدَّاءِ وَالْبَلْوَاءِ نَفْسَتُهُ وَتَنْفُخُ الرُّوحِ فِي الْبَالِي مِنَ الرِّمَمِ 47

Onun üflemesi hastalık ve belaya şifa verir. Eskimiş, çürümüş kemiklere can verir.

كَمْ أَكْمَهُ بَرِيَّتُ عَيْنَاهُ إِذْ مُسَحَّتْ مِنْ كَفَيْهِ وَلَكُمْ بِالسَّيْفِ قَدْ كَمِي 48

⁶⁷ İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 12, 13.

Nice körler gözleri mesh edilince onun eliyle onların gözleri iyileşti. Nice cesur silahlı insanları da kılıçla biçti.

وَكَمْ لَهُ بِسِنِينَ الشُّهْبِ عَارِفَةٌ 49
قَدْ أَشْرَقَتْ فِي جِبَاهِ الْأَيْلِ الدُّهْمِ

Onun, kıtlık ve kuraklık yıllarında kapkara alınlarda parlayan ne kadar çok ihsanı olmuştur.

لُطْفٌ مِنَ اللَّهِ لَوْ خُصَّ النَّسِيمُ بِمَا 50
فِيهِ مِنَ اللُّطْفِ أَحْيَا مَيِّتَ النَّسَمِ

(O) Allah'tan bir lütüftür ki onda olan lütuf melteme tahsis edilseydi o, insanlardan ölü olanları diriltirdi.

عَلَى السَّمَوَاتِ فِيهِ الْأَرْضُ قَدْ فَخَرْتُ 51
وَالْعَرْبُ قَدْ شَرَفَتْ فِيهِ عَلَى الْعَجْمِ

Onunla yeryüzü göklere karşı gururlanmış ve Araplar da Acemlerden daha şerefli olmuştur.

سُرْتُ بِمَوْلِدِهِ أُمُّ الْقُرَى فَنَشَا 52
فِي جِجْرِهَا وَهُوَ طِفْلٌ بَالِغُ الْعُلْمِ

Şehirlerin anası onun doğumuyla sevinmiştir. O ergenlik çağına gelmiş bir delikanlı olduğu halde onun kucağında (Kâbe'nin Hicr'inde) yetişmiştir.

Bu beyitlerde Hz. Peygamber'in öne çıkan bazı vasıfları şunlardır: O yol gösterici ve müjdeleyicidir. Adı ve hayatı bütün dünyayı etkilemiştir. Peygamberlerin süsü ve melikidir. O bir nurdur. Nefesi ve dokunuşu şifadır. Cihad eden cesur bir kişilik olmakla beraber çok cömerttir. Varlığıyla yeryüzüne ve Araplara şeref vermiştir.

Şair Hz. Peygamber'in konumunu şöyle anlatmaktadır:⁶⁸

قَدْ جَلَّ عَنْ سَائِرِ التَّشْبِيهِ مَرْتَبَةٌ 57
إِذْ فَوْقَهُ لَيْسَ إِلَّا اللَّهُ فِي الْعَظَمِ

Mertebe olarak bütün teşbihlerden yücedir. Çünkü azamette onun üstünde Allah'tan başka kimse yoktur.

شَرَفٌ بِشُرَيْبِهِ الْعَرَبِينَ مُنْتَشِقًا 58
فَشَمُّ تُرْبَتِهِ أَوْفَى مِنَ السَّمَمِ

⁶⁸ İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 13.

(Kokusunu) içine çekerek burnu onun toprağıyla şereflendir! Toprağının kokusu bütün yüceliklerden daha tamdır.

Bu beyitlere göre büyüklük açısından Hz. Peygamber Allah'tan sonra gelmektedir. Dolayısıyla yapılan bütün benzetmeler yetersiz kalmaktadır.

Şair Nûniyye'sinde Hz. Peygamber'e ait bazı özellikleri şöyle dile getirmektedir:⁶⁹

لَمْ أَلْقَ قَبْلَ الْعِشْقِ نَارًا أَحْرَقَتْ بَشْرًا وَحُبُّ الْمُصْطَفَى بِجَنَانِهِ 35

Hz. Mustafa sevgisi gönlündeyken, aşktan önce bir beşeri yakan bir ateşle karşılaşmamıştım.

خَيْرُ النَّبِيِّنَ الَّذِي نَطَقْتُ بِهِ التَّ تَوْرَةً وَالْإِنْجِيلَ قَبْلَ أَوَانِهِ 36

(O) döneminden önce Tevrat ve İncil'in kendisinden bahsettiği en hayırlı nebidir.

مَعَادُهُ كَهْفُ الْوَرَى غَيْثُ الصَّرِيحِ وَكَفَيْلُ نَحْدَتِهِ وَحِصْنُ أَمَانِهِ 37

(O) insanlığın mağarası, imdada koşanın yardımı da onun sığınağıdır. Yardımına kefil olan ve emânının kalesidir.

Bu beyitlerde, insanı en çok etkileyen sevginin Hz. Peygamber sevgisi olduğu, Tevrat ve İncil'in kendisini müjdelediği ve onun insanlığın sığınağı olduğu gibi özelliklerden bahsedilmiştir.

Şair iki methiyesinde de Hz. Peygamber'i bir sır olarak nitelendirerek birinde "Allah'ın hikmetinin sırrı" diğesinde de "gaybın gönlünün sırrı" olduğunu söylemiştir. İlgili beyitler şu şekildedir:⁷⁰

لُطْفُ الْإِلَهِ وَسِرُّ حِكْمَتِهِ الَّذِي قَدْ صَاقَ صَدْرُ الْعَيْبِ عَنْ كَيْمَانِهِ 39

(O) Allah'ın bir lütfu ve onun gelmemesiyle gaybın göğsünün daraldığı hikmetinin sırrıdır.

قَدْ كَانَ سِرًّا فَوَادُ الْعَيْبِ يُضْمِرُهُ فَصَاقَ عَنْهُ فَاصْحَى غَيْرَ مُكْتَمِيمِ 76

⁶⁹ İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 11.

⁷⁰ İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 8, 14.

O gaybın gönlünün gizlediği bir sırdır. Ondan dolayı daraldı ve artık gizleyemez hale geldi.

Peygamber methiyelerinde Hz. Peygamber’i “sır” olarak nitelendirmek tasavvufî bakışın tesiriyle ortaya çıkan bir durumdur. Her iki beyitte de işlenen konu bu sırrın ifşa olmaması yani Hz. Peygamber’in gönderilmemesi nedeniyle gaybın daralması ve nihayet sırrın açığa çıkarak Hz. Peygamber’in gönderilmesidir.

Şairin temas ettiği bir başka özellik Hz. Peygamber’in tevhidi yerleştirip şirki ortadan kaldırmasıdır.⁷¹

قَدْ بَدَّ بِهَ التَّوْحِيدُ أَصْبَحَ صَاحِبًا 40
وَالشِّرْكَ مُنْتَجِبًا عَلَى أَوْلَانِهِ

(O) kendisiyle tevhidin güler hale geldiği ve şirkin de putlarına yas tuttuğu bir akrandır.

Tezat ya da tıbak sanatının yer aldığı bu beyitte Hz. Peygamber’in gelişle tevhid gülmüş, şirk ise ağlamıştır.

H. Peygamber’in bir başka özelliği meleklerin, kendisine yardımcı olmasıdır. Şair bu durumu şöyle ifade etmektedir:⁷²

جَبْرِيلُ مِنْ أَعْوَانِهِ مِيكَالُ مِنْ 50
أَخْدَانِهِ عَزْرِيْلُ مِنْ أَعْوَانِهِ

Cibril yardımcılardan, Mikâil dostlarından, Azrail de yardımcılardan.

Tasavvufî ekollerde ve Şii öğretisinde daha çok görülen Hz. Peygamber’in olmamasıyla kâinatta bazı işlerin yolunda gitmeyeceği şeklindeki düşünce İbn Ma’tûk’un bazı beyitlerinde de dikkat çekmektedir. Örneğin bu konuyla ilgili şairin bazı ifadeleri şu şekildedir:⁷³

أَوْ شَاءَ مَنْعَ الْبَدْرِ فِي أَفْلَاكِهِ 57
عَنْ سَيْرِهِ لَمْ يَسِرْ فِي حُسْبَانِهِ

Veya dolunayı yörüngelerinde dönmesinden alkoymak isteseydi onun hesabında (ayın dönüş hesabı) gece yürüyüşü yapmazdı.

أَوْ رَامَ مِنْ أَفْقِ الْمَجْرَةِ مَسْلَكًا 58
لَجَرَّتْ بِحَلْبَتِيهِ خَيْوُلُ رَهَانِهِ

⁷¹ İbn Ma’tûk, *Dîvân*, s. 8.

⁷² İbn Ma’tûk, *Dîvân*, s. 8.

⁷³ İbn Ma’tûk, *Dîvân*, s. 9.

Şayet kehkeşânın ufkundan bir yol arzulasaydı yarışının atları ringinde koşardı.

شَيْءٌ بِغَيْرِ الإِذْنِ مِنْ سُلْطَانِهِ⁷⁴

لَا تَنْفُذُ الأَقْدَارُ فِي الأَقْطَارِ فِي

59

Kaderler bir şey hakkında (gökyüzünün) uçlarında onun sultanının izni olmadan nüfuz edemez.

Bu beyitlerde Hz. Peygamber'i övmeye mübalağa yapılarak, onun istemesi durumunda ayın yörüngesinde dönmeyeceği ve atlarının samanyoluna doğru koşabileceği bir yol açılacağı, ama bütün bunların Allah'ın izniyle olacağı ifade edilmektedir.

4.1.9. Hz. Peygamber'in Mucizeleri

Peygamber methiyelerinde ele alınan konulardan biri de Hz. Peygamber'in mucizeleridir. Örneğin el-Bûşîrî methiyesinde Hz. Peygamber'in mucizelerini şu beyitle anlatmaya başlamaktadır:⁷⁵

تَمْشِي إِلَيْهِ عَلَى سَاقٍ بِلَا قَدَمٍ

جَاءَتْ لِدَعْوَتِهِ الأشْجَارُ سَاجِدَةً

O çağırınca ağaçlar secde ederek ve ayakları olmadan bacakları üzerinde yürüyerek ona geldiler.

İbn Ma'tûk da bu geleneğe uyarak Hz. Peygamber'in taşları konuşurma mucizesinden bahsetmektedir:⁷⁶

وَالْمُخْرَسُ البَلْغَاءُ فِي تَبْيَانِهِ

الْمُنْطِقُ الصَّخْرُ الأَصَمُّ بِكَلِمِهِ

38

Sert kayayı eliyle (işaretiyle) konuşturandır. Fesahati ile de edebiyatçıları susturandır.

4.1.10. Hz. Peygamber'in Cihadı

el-Bûşîrî'nin methiyesinde Hz. Peygamber'in cihadı ile ilgili 23 beyit vardır. Bunlardan birinde şair şöyle demektedir:⁷⁷

⁷⁴ Bu ifade Rahman sûresinin 33. ayetini (فَأَنفُذُوا مِنَ الأَرْضِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ فَأَنفُذُوا) يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ إِنِ اسْتَعْظَمْتُمْ أَن تَنْفُذُوا مِن أَقْطَارِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ فَانفُذُوا) (Ey cin ve insan toplulukları! Göklerin ve yerin uçlarından bucaklarından geçip gitmeye gücünüz yeterse geçip gidin. Büyük bir güç olmadıkça geçip gidemezsiniz)) hatırlatmaktadır.

⁷⁵ el-Bûşîrî, *Burde*, s. 13.

⁷⁶ İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 8.

⁷⁷ el-Bûşîrî, *Burde*, s. 19.

الْمُصْبِرِي الْبَيْضِ حُمْرًا بَعْدَ مَا وَرَدَتْ مِنْ الْعِدَا كُلِّ مُسَوِّدٍ مِنَ اللَّيْمِ

(Onlar) kılıçları düşmanların her birinin kara saçları(nın bulunduğu boyunlarına) ulaştırdıktan sonra tekrar kıpkırmızı çıkaranlardır.

İbn Ma'tûk, bu beyte benzer bir şekilde şöyle demektedir:⁷⁸

تَقَسَّمَ الْبِأْسُ فِيهِمْ وَالْجَمَالَ مَعًا فَشَابَهُ الْقِرْنُ مِنْهُمْ قِرْنٌ شَمْسِيهِمْ 35

Onlara cesaret ve güzellik birlikte dağıtıldı. Onlardan cesur olanlar güneşlerinin ilk ışıklarına benzedi.

تَنَاطُ حُمْرُ الْمَنَائِيَا فِي حِمَائِلِهِمْ وَسُوْدَهَا كَامِنَاتٌ فِي جُفُونِهِمْ 36

Ölümlerin kırmızılıkları (kanları) kılıç bağlarında asılmış ve karalıkları (hüzünleri) da onların kınlarında gizlidir.

Bu beyitlere göre Hz. Peygamber ve ailesine cesaret ve güzellik birlikte dağıtılmıştır. Cihad ederlerken ise ölüm ve kan kılıçlarını astıkları kuşakta durmaktadır. Düşmanları öldürünce yakınlarına ulaşacak üzüntü ise kılıç kınlarında beklemektedir.

Hz. Peygamber'in cihadının betimlendiği başka beyitler de vardır.⁷⁹

سَيْفٌ بِهِ نُسِخُ التَّوْرَةِ قَدْ نُسِخَتْ وَآيَةُ السَّيْفِ تَمْخُو آيَةَ الْقَلَمِ 53

(O), Tevrat'ın nüshalarının kendisiyle nesh edildiği bir kılıçtır ve kılıç ayeti kalem ayetini imha etmiştir.

يَغْشَى الْعِدَا وَهُوَ بَسَامٌ إِذَا عَبَسُوا وَالْمَوْتُ فِي صَحَاكَاتِ الصَّارِمِ الْخَدِمِ 54

Düşmanlar yüzünü ekşittiği zaman o gülümseyerek ve ölüm, hızla kesen kılıçların kahkahalarında olduğu halde düşmanları kuşatır.

يَفْتَرُّ لِلضَّرْبِ عَنِ إِيْمَاصِ صَاعِقَةٍ وَلَللَّذَى عَنَ وَبِيضِ الْعَارِضِ الرَّيْمِ 55

O vurmak için şimşegin çakmasıyla, cömertlik için de yağan ve gürleyen bulutun parıltısıyla gülümser.

⁷⁸ İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 12.

⁷⁹ İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 11.

ظَنَنْتَ فِي سَرِّهِ ضِرْغَامَةَ الْأَجْمِ

إِذَا الْعَوَالِي عَلَيْهِ بِالْوَعَى اشْتَبَكَتْ

56

Savaşta mızraklar onun üzerinde birbirine girdiğinde eyerinde ormanların aslanı var zannedersin.

53. beyitte Hz. Peygamber'in Medine'de Yahudilerin egemenliğine son vermesine de bir telmih vardır. Ayrıca Tevrat, levhalarda yazılı olarak Hz. Musa'ya verildiği için kalem ayeti, Kur'ân ise Hz. Peygamber'e yazılı olarak verilmediği ve cihadı emrettiği için kılıç ayeti olarak nitelendirilmiştir. O gayet rahat bir şekilde cihad etmekte ve savaşta vurduğu darbe yıldırımın düşmesine sebep olmaktadır. Cömertliği ise yağmur yağdıran ve şimşek çakan bir buluta benzemektedir.

Hz. Peygamber'in gelişiyle önceki şeriatlerin neshedilmesi konusu şairin diğer methiyesinde de ele alınmıştır. Bu konuda şair şöyle söylemektedir:⁸⁰

فِي مُحْكَمِ الْآيَاتِ مِنْ فُرْقَانِهِ

نَسَخَتْ شَرَائِعَ دِينِهِ الصُّخْفَ الْأَلَى

41

Furkân'ından muhkem ayetlerde dininin emirleri önceki sayfaları nesh etmiştir.

Şairin Nûniyye'sinde de Hz. Peygamber'in cihadı ile ilgili bazı beyitler yer almaktadır. Bu beyitlerden bazıları şu şekildedir:⁸¹

وَحُدُودُهَا مَخْضُوبَةٌ بِدِهَانِهِ

تُمْسِي الصَّوَارِمُ فِي التَّجِيعِ إِذَا سَطَا

42

Saldırdığı zaman keskin kılıçlar kalp kanında geceler ve (kılıçların) yanakları kırmızı bir bitki ile boyanmıştır.

طَرَفِ تَخَامَى النَّوْمِ عَنْ أَجْفَانِهِ

مَا زَالَ يَرْقُبُ خَصْمَهُ الْآفَاقَ فِي

43

Onun hasmı, uykunun gözlerden uzak durduğu bir bakışla hâlâ ufukları gözetliyor.

وَيَرَى نُجُومَ اللَّيْلِ مِنْ حِرْصَانِهِ

وَجَلًّا يَطْلُ النَّوْمَ لَمَعَ سُوفِهِ

44

⁸⁰ İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 8.

⁸¹ İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 8.

Korkarak uykuyu kılıcının parlaklığı ve gecenin yıldızlarını da onun mızraklarından zanneder.

Bu beyitlerde Hz. Peygamber'in cihadiyle kılıçların kırmızıya boyanması ve düşmanlarının tedirgin bir vaziyette olup uyuyamadıklarından söz edilmiştir.

4.1.11. Hakikat-i Muhammediye

Şiirlerde veya başka eserlerde Hz. Peygamber'in mucizelerinin sayılması, onun diğer peygamberlerden üstün olduğu fikrini ortaya çıkarmış ve tasavvuf düşüncesinin ve Şii öğretinin sıklıkla vurguladığı Hakikat-i Muhammediye veya Nûr-u Muhammediye anlayışının doğmasına zemin hazırlamıştır. Bununla birlikte bu düşüncelerin temellerini Yunan felsefesine dayandıran görüşler de bulunmaktadır.⁸²

İbn Ma'tûk'un şiirlerinde de bu düşüncelerin izlerine rastlamak mümkündür. Hz. Peygamber'in himmeti diğer peygamberlerin yanında ve onların imdadına yetişmektedir. Bir methiyesinde şair bu düşüncelerini şöyle dillendirmektedir:⁸³

فِي فَلَكِهِ الْمَشْحُونِ مِنْ طُوفَانِهِ

فَهُوَ الَّذِي لَوْلَاهُ نَوْحٌ مَا نَجَا

61

Şayet o olmasaydı, Nuh, yüklü gemisinde tufanından kurtulamazdı.

فِرْعَوْنُهُ وَسَمًا عَلَى هَامَانِهِ

كَأَلَا وَلَا مُوسَى الْكَلِيمِ سَقَى الرَّدَى

62

Asla! Musa el-Kelîm de firavununa ölümü su olarak veremezdi ve Haman'ına üstün gelemezdi.

أَوْ قَبِيلَ لَوْحٍ فَهُوَ فِي عُنْتَانِهِ

إِنْ قَبِيلَ عَرْشٍ فَهُوَ حَامِلُ سَاقِهِ

63

Eğer "Arş" denilirse o onun ayağını taşıyandır. Eğer "Levh-i mahfuz" denilirse o onun adresidir.

تُجَنَّى ثِمَارُ الْجُودِ مِنْ أَفْنَانِهِ

رَوْضُ النَّعِيمِ وَدَوْحُ طُوبَاهُ الَّذِي

64

(O) Naîm cennetinin bahçesidir ve dallarından cömertlik meyvelerinin toplandığı ulu Tûbâ ağacıdır.

⁸² Mahmud Salim Muhammed, *el-Medâihü'n-Nebeviyye hattâ Nihâyeti'l-'Asri'l-Memlûkî*, s. 247-252.

⁸³ İbn Ma'tûk, *Divân*, s. 9.

63. beyitte Hz. Peygamber arşı taşıyan melekler seviyesine çıkarılmakta, 64. beyitte ise cennetteki Tûbâ ağacına benzetilmektedir.

Şair bir başka beytinde diğer bütün peygamberlerin nurlarını tamamlamak için Hz. Peygamber'e başvurduklarını ifade etmektedir:⁸⁴

وَالرُّسُلُ لَمْ تَأْتِهِ إِلَّا لِتَكْسِبَ مِنْ سَنَاهُ أَقْمَارُهُمْ نُوراً لِيَتَّهَمِ 70

Ayları nur yönüyle tamamlanması için peygamberler ona ancak ziyasından elde etmek için geldiler.

4.1.12. Hz. Peygamber'i ve Hâşimoğulları'nı Medih

Aslında Hz. Peygamber'le Hâşimoğulları'nı methetmek birbirine karışmış durumdadır. Şair birini methederken aynı zamanda diğerini de övmüş olmaktadır. Şairin ehlibeyti methettiği uzunca bir bölüm şu şekildedir:⁸⁵

فَكَانَ نُوراً عَلَى نُورِ لِيُشَبِّهَهُمْ فِيهِ بَنُو هَاشِمٍ زَادُوا سَنَاءً وَعُلَا 71

Ondan dolayı Hâşimoğulları'nın yüceliği ve şerefi artmıştır. Onlara benzerliğinden dolayı da nur üstüne nur olmuştur.

أَصُولُ مَجْدٍ لَدَى فِي التَّصْرِ قَدْ صَمِنُوا وَصَوْلُهُمْ لِلْأَعَادِي فِي نُصُولِهِمْ 72

Onlar zafer konusunda ona ait şerefin asıllarıdır. Düşmanlara vasıl olmalarının kılıçların keskinliğinde olduğunu garanti etmişlerdir.

زَهْرٌ إِلَى مَاءِ عَلَيَاءٍ بِهِ انْتَسَبُوا أَمْسُوا إِلَى الْبَدْرِ وَآفَى الشُّهْبِ بِالرَّجْمِ 73

(Onlar) semanın yağmuruna onunla intisap eden çiçekler ve atılan yıldızlarla alev parçalarına erişmek üzere dolunayda akşama erenlerdir.

مَنْ مِثْلَهُمْ وَرَسُولُ اللَّهِ وَاسِطَةً لِعَقْدِهِمْ وَبِرَاجٍ فِي بُيُوتِهِمْ 74

Rasulullah (s.a.v.) gerdanlıklarının ortasındaki en büyük inci ve evlerinde bir kandil olduğu halde kim onların benzeri olabilir?

⁸⁴ İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 14.

⁸⁵ İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 14, 15.

75 مَا زَالَ فِيهِمْ شِهَابُ الطُّورِ مَتَّقِدًا حَتَّى تَوَلَّدَ شَمْسًا مِنْ طُهُورِهِمْ

Tur dağının alevi onlar hakkında hâlâ yanmaya devam ederken onların zürriyetlerinden bir güneş dünyaya geldi.

76 قَدْ كَانَ سِرًّا فُؤَادُ الْغَيْبِ يُضْمِرُهُ فَصَاقَ عَنْهُ فَأَصْحَى غَيْرَ مُكْتَبِمٍ

O gaybın gönlünün gizlediği bir sırdır. Ondan dolayı daraldı ve artık gizleyemez hale geldi.

77 هَوَاهُ دِيبِي وَإِيمَانِي وَمُعْتَقَدِي وَحُبُّ عِزَّتِي وَعَوْنِي وَمُعْتَصِمِي

Onu sevmek dinim, imanım ve itikadımdır. Onun akrabalarını sevmek ise yardımcım ve sığınağımdır.

78 ذُرِّيَّةٌ مِثْلُ مَاءِ الْمُنَنِ قَدْ طُهِرُوا فَصَفَّتْ أَوْصَافُ ذَاتِهِمْ

(Onlar) tertemiz olan ve temizlenen beyaz bulut yağmuru gibi bir nesildir. Böylece onların kişilik vasıfları saf ve berrak olmuştur.

79 أَيْمَةٌ أَحَدَ اللَّهِ الْغُهُودَ لَهُمْ عَلَى جَمِيعِ الْوَرَى مِنْ قَبْلِ خَلْقِهِمْ

Onlar daha yaratılmadan önce Allah'ın kendileri için bütün insanlardan söz aldığı imamlardır.

80 قَدْ حَقَّقَتْ سُورَةُ الْأَحْزَابِ مَا جَحَدَتْ أَعْدَاؤُهُمْ وَأَيَّانَتْ وَجْهَ فَضْلِهِمْ

Düşmanlarının inkâr ettiğini Ahzâb suresi⁸⁶ gerçekleştirdi ve onların faziletinin yüzünü açığa çıkardı.

81 كَفَاهُمْ مَا بَعْنَا وَالصُّحَى شَرَفًا وَالنُّورَ وَالنَّجْمَ مِنْ آيٍ أَنْتَ بِهِمْ

Amme, Duha, Nur ve Necm surelerinde onlar hakkında gelen herhangi bir ayet onlara şeref olarak yeter.

82 سَلِ الْحَوَامِيمَ هَلْ فِي غَيْرِهِمْ نَزَلَتْ وَهَلْ أَتَى هَلْ أَتَى إِلَّا بِمَدْحِهِمْ

⁸⁶ Bu beyitte Ahzâb Sûresi'nin 33. ayetine (*إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا* (Ey Peygamberin ev halkı! Allah sizden ancak günah kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.)) işaret vardır. Bkz. en-Nebhâni, *el-Mecmû'atu'n-Nebhâniyye*, IV, 22.

Hâ-mîmlere sor (bakalım) onlardan başkası hakkında (hiç) inmişler mi ve Hel Etâ (İnsan suresi) onları methetme dışında (başka bir amaç için) gelmiş mi?

أَكَارِمٌ كَرِمَتْ أَخْلَافُهُمْ فَبَدَتْ 83
مِثْلُ النُّجُومِ بِمَاءٍ فِي صَفَائِهِمْ

(Onlar) ahlakları yüce olan dolayısıyla da saflıklarından dolayı suda (yansıyan) yıldızlar gibi görünen şerefli insanlardır.

أَطَايِبٌ يَجِدُ الْمُشْتَاتُ نُزْبَتَهُمْ 84
رَبِحاً تَدُلُّ عَلَى ذَاتِي طَبِيعِهِمْ

(Onlar) hasretle yanan kişinin onların topraklarını, kokularının kendiliğinden olduğuna delalet eden güzel bir misk olarak bulduğu hoş rayihalardır.

كَأَنَّ مِنْ نَفْسِ الرَّحْمَنِ أَنْفُسَهُمْ 85
مَخْلُوقَةٌ فَهِيَ مَطْوِيٌّ بِنَشْرِهِمْ

Sanki onların canları Rahman'ın nefesinden yaratılmıştır. Böylece o nefes onların dirilmesiyle (güzel koku) tekrar dürülecektir.

يُدْرِي الْخَبِيرُ إِذَا مَا خَاصَ عِلْمُهُمْ 86
أَيُّ الْبُخُورِ الْجَوَارِي فِي صُدُورِهِمْ

Uzman kişi onların ilimlerine daldığında onların göğüslerinde akan hangi denizlerin olduğunu anlar.

تَنَسَّكُوا وَهُمْ أَسَدٌ مُظَفَّرَةٌ 87
فَاعْجَبْ لِنَسْكَ وَفَتْكَ فِي طَبَاعِهِمْ

Onlar zafer kazanmış aslanlar olarak Allah'a kulluk yaptılar. Onların tabiatlarındaki kulluk yapma ve (aslan gibi) öldürme (kabiliyetine) hayret et!

عَلَى الْمُخَارِبِ زُهْبَانٌ وَإِنْ شَهِدُوا 88
حَزْباً أَبَادُوا الْأَعَادِي فِي حِرَابِهِمْ

Mihraplarda (öyle) ruhbanlar vardır ki eğer bir savaş görseler düşmanları tümüyle mızraklarında yok ederler.

أَيْنَ الْبُدُورُ وَإِنْ تَمَّتْ سَنَى وَسَمَّتْ 89
مِنْ أَوْخِهِ وَسَمُوهَا فِي سُجُودِهِمْ

Şayet parlayarak tamamlanır ve secdelerinde işaretlenen yüzlerden yükselirse dolunaylar nerede?

وَأَيْنَ تَرْتِيلُ عَقْدِ الدَّرِّ مِنْ سُورِ 90
قَدْ رَتَّلُوهَا قِيَاماً فِي خُشُوعِهِمْ

Huşûlarında ibadet ederek okudukları surelerden yapılmış inci gerdanlığın ahengi nerede?

إِذَا هَوَىٰ عَيْنِ تَسْنِيمٍ يَهْبُ بِهِمْ 91
تَدْفُقُ الدَّمْعُ شَوْقًا مِنْ عُيُونِهِمْ

Tesnîm pınarının aşkı onları harekete geçirdiği zaman hasretle gözlerinden yaş aktı.

قَامُوا الدُّجَىٰ فَتَجَافَتْ عَنْ مَصَاجِعِهَا⁸⁷ 92
جُنُوبُهُمْ وَأَطَالُوا هَجْرَ نَوْمِهِمْ

Geceleyin kalktılar ve yanlarını yataklarından uzaklaştırdılar ve uykularından ayrı kalmayı uzattılar.

ذَاقُوا مِنَ الْحَبِّ رَاحًا بِالنَّهْيِ مُرَجَّتْ 93
فَأَذْرَكُوا الصَّحْوَ فِي حَالَاتِ سُكْرِهِمْ

Aşk dolayısıyla akılla karıştırılmış bir şarap tattılar da sarhoşluk hallerinde uyanıklığı idrak ettiler.

وَمَا فَيُصُوا⁸⁸ تَبَصَّرُوا فَقَصَّوْا نَحْبًا 94
لِذَا يُعُدُّونَ أَحْيَاءَ لِمَوْتِهِمْ

Basiretli oldular ve böylece ölmeden sözü tuttular. Bu sebeple, ölümlerinden dolayı diri sayılmaktadırlar.

سُيُوفٌ حَتَّىٰ لِيَدِينِ اللَّهِ قَدْ نَصَرُوا 95
لَا يَطْهَرُ الرَّجْسُ إِلَّا فِي حُدُودِهِمْ

(Onlar) Allah'ın dini için, zafer kazanmış Hak kılıçlarıdır ki pislik ancak onların (suçlara uygulanan) hadleriyle (keskinlikleriyle) temizlenir.

تَاللَّهِ مَا الزُّهْرُ غَبَّ الْقَطْرَ أَحْسَنُ مِنْ 96
زَهْرٍ الْخَلَاقِ مِنْهُمْ حِينَ جُودِهِمْ

Vallahi yağmur sonrası çiçek, cömert olduklarında güzel huyların çiçeği olan onlardan daha güzel değildir.

Bu beyitlerde ehlibeytin öne çıkan özellikleri, cihad etmeleri, şereflerinin Hz. Peygamber'den kaynaklanması, güzel ahlaklı olmaları,

⁸⁷ Secde Suresi'nin 16. ayetine (*تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ*) (Onlar, korkarak ve ümit ederek Rablerine ibadet etmek için yataklarından kalkarlar. Kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden de Allah için harcarlar) işaretle beyitte iktibas sanatı gerçekleştirilmiştir.

⁸⁸ Ahzâb Suresi'nin 23. ayetinden (*مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَّنْ قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا*) (Mü'minlerden öyle adamlar vardır ki, Allah'a verdikleri söze sâdik kaldılar. İçlerinden bir kısmı verdikleri sözü yerine getirmiştir (şehit olmuştur). Bir kısmı da (şehit olmayı) beklemektedir. Verdikleri sözü asla değiştirmemişlerdir.) iktibas edilmiştir.

Kur'ân'ın onları methetmesi ve göğüslerinin ilim deryası olmasıdır. Onlar hayatlarını kendilerinden alınan söz doğrultusunda yaşadıkları için ölümlerinden sonra da diridirler. 87. beyitte ehlibeytin cihad gerektiği zaman aslanlar gibi savaşması, cihad haricinde ise kendilerini Allah'a ibadete adayan zahidler olmaları gibi görünüşte iki zıt durumun onlar üzerinde toplandığı belirtilmektedir. 91. beyitte ehlibeyti geceleri ibadet ederek gözyaşı dökmeye sevk eden ve yataklarından uzaklaştıran dürtünün cennetteki Tesnîm pınarı olduğu belirtilmiştir. 93. beyitte ise içtikleri şarapla sarhoş oldukları ancak bu şarabın akli gidermek şöyle dursun akılla karıştırıldığı için sarhoşluk vermesinin aslında onları gafletten uyandırması demek olduğu ifade edilerek hoş bir mana ortaya konmuştur. Bu ifade tarzından da anlaşılıyor ki tasavvufî şiirlerle peygamber methiyeleri arasında güçlü bir ilişki vardır. Mutasavvıflar şiirlerinde kadın ve içki konusunu ulvî duygularını ifade etmede birer sembol olarak kullanmışlardır. Bu durum peygamber methiyelerine de aktarılmış ona beslenen muhabbet ve özlem çeşitli sembollerle ortaya konulmaya çalışılmıştır⁸⁹.

Şair Şii mezhebine mensup olduğu için 79 ve 80. beyitlerde Şia'nın imamet öğretisine ve ehlibeytin önemine vurgu yapmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'in Hz. Peygamber'in değerini ortaya koyduğu hususu şairin diğer methiyesinde de ele alınmıştır. Bu konu ile ilgili bazı beyitler şöyledir:⁹⁰

نُورٌ بَدَأَ فَأَبَانَ عَنْ فَلَقِ الْهُدَى 51
وَجَلَا الضَّلَالَةَ فِي سَنَى بُرْهَانِهِ

(O) görünen bir nurdur ve hidayetin sabahından ortaya çıkmıştır. Delilinin parlaklığında ise dalaleti aydınlatmıştır.

شَهِدْتُ حَوَامِيمَ الْكِتَابِ بِفَضْلِهِ 52
وَكَفَى بِهِ فَخْرًا عَلَى أَقْرَانِهِ

Kur'ân'ın Hâ-mîmleri onun faziletine şahittir ve bu akranlarına karşı bir övünç olarak yeter.

سَلِّ عَنْهُ يَا سِينًا وَطَهَ وَالضُّحَى 53
إِنْ كُنْتَ لَمْ تَعْلَمْ حَقِيقَةَ شَانِهِ

Eğer onun şanınin hakikatini bilmiyorsan onun hakkında Yasin, Tâhâ ve Duhâ surelerine sor!

⁸⁹ Mahmud Salim Muhammed, *el-Medâihü'n-Nebeviyye hattâ Nihâyeti'l-'Aşri'l-Memlûkî*, s. 155.

⁹⁰ İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 8, 9.

عَنْ فَخْرٍ هَاشِمِهِ وَعَنْ عَدْنَانِهِ

وَسَلَى الْمَشَاعِرِ وَالْخَطِيمِ وَزَمَزَمًا

54

Onun Hâşim'inin ve Adnan'ının gururu hakkında Meş'ar-i Haram'a, Hatîm ve Zemzem'e sor!

Bu beyitlere göre Hz. Peygamber'in faziletine Kur'ân şahitlik ettiği gibi kutsal mekânlar da şahitlik etmektedir.

4.1.13. Peygamber Aşkının Etkileri

يَا لَأَنبِي فِي هَوَاهُ كَيْفَ شِئْتُ لَمْ

هُوَ الْحَبِيبُ الَّذِي فِيهِ جَنِّتُ هَوَى

59

O kendisi hakkında aşk sebebiyle deliye döndüğüm sevgilidir. Onu sevmem sebebiyle ey beni kınayan, dilediğin şekilde ayıpla!

وَمَحْنَتِي وَشَقَائِي أَهْنَا التَّعَم

أَرَى مَمَائِي حَيَاتِي فِي مَحْنَتِهِ

60

Ölümümü ve hayatımı onun muhabbetinde görüyorum. Derdimi ve sıkıntımı da nimetlerin en lezzetlisi olarak kabul ediyorum.

فَأَتَلَجْتُ فِيهِ أَحْشَائِي عَلَى صَرَم

أَسْكَنْتُهُ بِجَنَائِي وَهُوَ جَنَّتُهُ

61

Kalp onun cenneti olduğu halde onu kalbime yerleştirdim. Ateş üzerinde (olan) gönlüm onun sebebiyle soğudu.

عَدِمْتُهَا وَقُوَادًا فِيهِ لَمْ يَهَم

عَيْنًا تَهْوَمُ إِلَّا بَعْدَ زُورَتِهِ

62

Onu bir kere ziyaret ettikten sonra uykuya dalan gözü ve ona sevdalanmayan gönlü yok ettim.

يُبَلُّ فِي بَرْدِهَا قَلْبٌ إِلَيْهِ ظَمِي

وَاهَا عَلَى جُرْعَةٍ مِنْ مَاءٍ طَيِّبَةٍ لِي

63

Vah bana acı çekiyorum, Taybe'nin bir yudum suyundan dolayı! Onun serinliğinde ondan dolayı solmuş kalbim ıslanır.

Bu beyitlerde şair Hz. Peygamber'e beslediği muhabbet sebebiyle mecnun gibi olduğunu, bu konuda kınamalara aldırmayacağını, bu derdini sevdiğini, onunla mutlu olduğunu, ondan lezzet aldığını ve onun sevgisinden gaflette olan vücudunu yok ettiğini ifade etmektedir.

Hiz. Peygamber'den aktarılan sözler şairin coşmasına sebep olmakta ve onun gözyaşlarını akıtmaktadır. Ancak şair, bu durumun muhataplar tarafından yalanlanmamasını beklemektedir:⁹¹

لَا تُنْكِرُوا بِحَدِيثِهِمْ ثَمَلِي إِذَا 27
فَضُّ الْمَحَدِّثِ عَنْ سَلَافَةِ حَانِهِ

Hadis rivayet eden meyhanesinin şarabının mührünü kırdığı zaman onların sözleriyle sarhoş oluşumu inkâr etmeyin.

هُمُ أَفْرَضُوا سَمْعِي الْجَمَانَ وَطَالَبُوا 28
فِيهِ مَسِيلَ الدَّمْعِ مِنْ مَرْجَانِهِ

Onlar kulağımı inciye borç olarak verdiler ve onun hakkında mercanından gözyaşının akmasını talep ettiler.

Muhaddisin hadis rivayetini şarabın mührünü kırmaya benzeten şair hadisi dinleyince kendinden geçmekte ve gözyaşlarını tutamamaktadır.

4.1.14. Şükür ve Fahr (övünme)

Şair, Hiz. Peygamber'in aşk şarabından içtiği için kendini mutlu saymakta ve böyle bir nimeti kendisine verdiği için Allah'a şükretmektedir:⁹²

هُمُ وَإِيَّاهُ سَادَاتِي وَمُسْتَنْدِي أَلْ 97
أَفْوَى وَكَعْبَةٌ إِسْلَامِي وَمُسْتَلْمِي

Onlar ve o efendilerim, en güçlü dayanağım, İslam'ımın Kâbe'si ve Müstelem (Hacer-i Esved)'imdir.

شُكْرًا لِإِلَاءِ رَبِّي حَيْثُ أَلْهَمَنِي 98
وَلَا هُمْ وَسَقَانِي كَأَسْ خَبِيهِمْ

Onların dostluğunu bana ilham etmesi ve muhabbetlerinin kâsesinden bana içirmesi yönüyle Rabbimin nimetlerine şükrediyorum.

لَقَدْ تَشَرَّفْتُ فِيهِمْ مَحْبِدًا وَكَفَى 99
فَخْرًا بِأَنِّي فَرَعٌ مِنْ أُصُولِهِمْ

Bir sığınak olarak onlarla şereflendim. Onların asıllarından bir fer' (köklerinden bir dal) olmam gurur olarak bana yeter.

أَصْبَحْتُ أُعْزَى إِلَيْهِمْ بِالْبَجَارِ عَلَى 100
أَنَّ اعْتِقَادِي أَنِّي مِنْ عِيْبِهِمْ

⁹¹ İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 7.

⁹² İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 15.

Soy yönüyle onlara nispet ediliyor olmam benim onların kölelerinden olduğuma inancımın dolayıcıdır.

99 ve 100. beyitlerde şair Hz. Peygamber'in soyuna mensup olmak sebebiyle övünmektedir. Ancak anlaşıldığı kadarıyla şair Hz. Peygamber'in soyuna kan bağıyla değil de kendisini onların kölesi kabul ettiği için kölelik bağıyla bağlıdır.

4.1.15. Hz. Peygamber'e Niyaz, İstiğfar ve Salavat

Peygamber methiyelerinin karakteristiği olmuş bu tür bölümler hemen hemen hepsinde görülmektedir. Şiirlerin hâtimesi (sonuç) olan bu bölümlerde Hz. Peygamber'in huzurunda günahkâr bir şekilde durup onun şefaati arzulanmakta, ondan medet umulmakta, ona sığınarak niyazda bulunulmakta ve ona salavat gönderilmektedir. Örneğin el-Bûşîrî'nin methiyesinin sonlarında yer alan bazı beyitler şu şekildedir:⁹³

إِنَّ لَمْ يَكُنْ فِي مَعَادِي آخِذًا بِيَدِي فَضْلًا وَإِلَّا فَقُلْ يَا زَلَّةَ الْقَدَمِ

Eğer ahiretimde bir lütuf olarak elimden tutmazsa, ancak şöyle söyle: “Ey ayağın kayması!”

يَا رَبِّ وَاجْعَلْ رَجَائِي غَيْرَ مُنْعَكِسٍ لَدَيْكَ وَاجْعَلْ حِسَابِي غَيْرَ مُنْحَرِمٍ

Rabbim! Yalvarışlarımı döndürme geri! Katında hesabımı harap eyleme!

وَالطَّفُ بِعَبْدِكَ فِي الدَّارَيْنِ إِنَّ لَهُ صَبْرًا مَتَى تَدْعُهُ الْأَهْوَالُ يَنْهَزِمِ

İki dünyada da bu kuluna lütfet! Çünkü o sabretmektedir. Ne zaman başına korkulacak olaylar gelirse hezimete uğramaktadır.

يَا رَبِّ بِالْمُصْطَفَى بَلَغَ مَقَاصِدَنَا وَاغْفِرْ لَنَا مَا مَضَى يَا وَاسِعَ الْكَرَمِ

Ey Hz. Mustafa'nın Rabbi, Maksatlarımıza ulaştır! Geçmişte olanlar sebebiyle bizi affet ey geniş kerem sahibi!

İbn Ma'tûk da bu usule bağlı kalarak methiyesini şu şekilde bitirmiştir:⁹⁴

يَا سَيِّدِي يَا رَسُولَ اللَّهِ خُذْ بِيَدِي فَقَدْ تَحَمَّلْتُ عَيْنًا فِيهِ لَمْ أَقْمِ

⁹³ el-Bûşîrî, *Burde*, s. 21.

⁹⁴ İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 15, 16.

Ey efendim, yâ Rasulallah tut elimden! Çünkü ben onun hakkında altından kalkamayacağım bir yük yüklendim.

أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِمَّا قَدْ جَنَيْتُ عَلَى نَفْسِي وَيَا حَجَلِي مِنْهُ وَيَا نَدَمِي 102

Nefsim üzerine topladıklarımдан (yaptıklarımдан) dolayı Allah'tan bağışlanma diliyorum, ey ondan duyduğum utancım, ey pişmanlığım!

إِنْ لَمْ تَكُنْ لِي شَفِيعاً فِي الْمَعَادِ فَمَنْ يُجِيرُنِي مِنْ عَذَابِ اللَّهِ وَالْتَقَمَ 103

Eğer ahirette benim için şefaathçi olmazsan kim beni Allah'ın azabından ve öfkesinden kurtarabilir?

مَوْلَايَ دَعْوَةَ مَحْتَاجٍ لِنُصْرَتِكُمْ يَشْكُو إِلَيْكُمْ أَدَى الْأَيَّامِ وَالْأَزْمِ 104

Efendim (bu), sizin yardımınız için günlerin ve sıkıntıların eziyetini size şikâyet eden bir muhtacın çağrısıdır.

إِنِّي أَعُوذُ بِكُمْ دُنْيَا وَآخِرَةً مِمَّا يَسُوءُ وَمَا يُفْضِي إِلَى النَّهْمِ 105

Kötü olanlardan ve şüphelere sevk edenlerden dünya ve ahirette sizlere sığınıyorum.

تَبَلَّى عِظَامِي وَفِيهَا مِنْ مَوَدَّتِكُمْ هَوَى مُقِيمٍ وَشَوْقٌ غَيْرُ مُنْصَرِمٍ 106

Kemiklerim çürüyor ve onda sizin sevginizden dolayı kalıcı bir aşk ve geçmeyen bir özlem vardır.

مَا مَرَّ دِكْرُكُمْ إِلَّا وَأَلْزَمْتَنِي نَثْرَ الدُّمُوعِ وَنَطْمَ الْمَدْحِ فِي كَلِمِي 107

(O aşk), sizin zikriniz geçti mi beni gözyaşı dökmeye ve kelimelerimde methiye nazmetmeye mecbur bırakır.

عَلَيْكُمْ صَلَوَاتُ اللَّهِ مَا سَكِرْتُ أَرْوَاحُ أَهْلِ النَّقَى فِي رَاحِ دِكْرِهِمْ 108

Takva ehlinin ruhları onların zikrinin şarabında sarhoş olduğu müddetçe Allah'ın rahmeti sizlerin üzerine olsun.

Bu beyitler şairin Mîmiyye'sinin sonudur. İbn Ma'tûk da kendisinden önceki şairlerin geleneğine uyarak Hz. Peygamber'e niyazda bulunmuş, günahlarından pişmanlık duyduğunu belirterek istiğfarda bulunmuş ve onun şefaatinin istemiştir. Bu durumda şair geleneksel forma bağlı kalmış olmaktadır. Son beyitte Hz. Peygamber'i ve ehlibeyti anmanın şaraba benzetilmesi ve mecazen peygamber aşkı ile sarhoş olmak hoş anlamlar içeren güzel mecazi anlatımlardan biri olmuş, methiyenin hatimesi akılda kalıcı ve etkileyici bir şekilde nazmedilmiştir. Yukarıda da değinildiği gibi Allah ve Peygamber aşkı için şarap benzetmesinin yapılması tasavvufî-dinî edebiyattaki güçlü sembollerdendir.

İbn Ma'tûk'un Nûniyyesi'nin hatimesi de aynı üslupla Hz. Peygamber'e yalvarma, niyaz ve özür dileme temalarıyla son bulmaktadır:⁹⁵

يَا سَيِّدَ الْكَوْنَيْنِ يَا أَرْحَمَ الثُّ تَقْلَيْنِ عِنْدَ اللَّهِ فِي أَوْزَانِهِ 65

Ey, Allah katında, ölçülerinde, dünya ve ahiretin efendisi veya insan ve cinin en seçkini!

وَالْمُخْجَلِ الْقَمَرَ الْمُنِيرَ بِتَمِّهِ فِي حُسْنِهِ وَالْغَيْثَ مِنْ إِحْسَانِهِ 66

Güzelliğinde dolunay vaziyetindeki parlak ayı ve iyilik yapmasında da yağmuru utandıran!

وَالْفَارِسَ الشَّهْمَ الَّذِي عَبْرَاتُهُ مِنْ نَدَاهِ وَالسُّمُرُ مِنْ رِيحَانِهِ 67

Ve ey tozlarını öd ağacından ve mızraklarını da fesleğeninden (alan) cesur süvari!

عُدْرًا فَإِنَّ الْمَدْحَ فِيكَ مُقْصَرٌّ وَالْعَبْدُ مُعْتَرِفٌ بِعَجْرِ لِسَانِهِ 68

Özür dilerim! Çünkü senin hakkında (yazılan) methiye kusurludur ve bu kul dilinin acziyetini itiraf etmektedir.

مَا قَدْرُهُ مَا شِعْرُهُ بِمَدِيحِ مَنْ يُشِي عَالِيَهُ اللَّهُ فِي قُرْآنِهِ 69

Allah'ın Kur'ân'ında övdüğü bir kişinin methiyesi, onun kıymeti de şiiri de olamaz.

⁹⁵ İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 9, 10.

لَوْلَاكَ مَا قَطَعْتُ بَيْ الْعَيْسُ الْقَلَا 70
وَطَوَيْتُ فَدَفَدَهُ إِلَىٰ غِيَطَانِهِ

Sen olmasaydın ak deve benimle çölleri kat etmezdi ve ben de çöllerin düzlüklerini çukurluklarına (ekleyerek) aşmazdım.

أَمَلْتُ فِيكَ وَرَزْتُ قَبْرِكَ مَا دِحًا 71
لَأَقُورَ عِنْدَ اللَّهِ فِي رِضْوَانِهِ

Senin hakkında ümit besledim ve Allah katında rızasını kazanmak için methederek kabrini ziyaret ettim.

عَبْدٌ أَتَاكَ يَقُودُهُ حُسْنُ الرَّجَا 72
حَاشَا نَدَاكَ يَغُودُ فِي جِرْمَانِهِ

Bir kul, kendisini güzel ümit yönlendirerek sana geldi. O, senin cömertliğin dışında mahrumiyetine tekrar döner.

فَأَقْبَلْ إِنَابَتَهُ إِلَيْكَ فَإِنَّهُ 73
بِكَ يَسْتَقْبِلُ اللَّهُ فِي عِصْيَانِهِ

Onun sana yönelişini kabul et! Çünkü o senin hürmetine, isyankârlığı konusunda Allah'tan af istemektedir.

فَاشْفَعْ لَهُ وَوَلَّاهِ يَوْمَ الْحِزَا 74
وَلَوْلَاذِيهِ وَصَالِحِي إِخْوَانِهِ

Kıyamet gününde ona, ailesine, anne-babasına ve salih kardeşlerine şefaet et!

صَلَّى الْإِلَهَ عَلَيْكَ يَا مَوْلَى الْوَرَى 75
مَا حَنَّ مُغْتَرِبٌ إِلَىٰ أَوْطَانِهِ

Bir garip vatanına özlem duyduğu müddetçe Allah sana rahmet etsin ey insanlığın efendisi!

Bu beyitlerde şair Hz. Peygamber'i methettikten sonra ondan özür dilemektedir. Çünkü her ne kadar onun hakkında methiye söylemiş olsa da onu hakkıyla övmekten aciz olduğunu belirtmektedir. Çünkü Kur'ân'ın övdüğü kişi hakkında methiyede bulunmanın bir kıymeti yoktur. Ancak Hz. Peygamber'e olan muhabbetinden dolayı çölleri kat ederek ziyaretine geldiğini bu sevginin karşılığı olarak da eli boş dönmeyeceğini ümit ettiğini ifade etmektedir. Ayrıca şair onun hürmetine, onu vesile edinerek Allah'tan bağışlanma dilemekte, Kıyamet gününde ondan kendisi, ailesi ve yakın çevresi için şefaet talebinde bulunmaktadır. Bu duygu ve düşüncelerle şiirin

sona erdirilmesi geleneksel peygamber methiyesi usulüne tamamen uygundur. Dolayısıyla şairin geleneksel formata bağlı kaldığı söylenebilir.

Burada değinilmesi gereken bir başka husus, iki methiyenin son beyitlerinde şair, zaman ve masdar ifade eden bir ما مصدرية وزمانية) kullanarak cümlelerini oluşturmuştur. Bu kelimenin ifade ettiği anlam “.....müddetçe salat-ü selam olsun” şeklindedir. Bu durum diğer pek çok peygamber methiyesinde de bulunmaktadır. Bununla şairler Hz. Peygamber’e gönderdikleri salavatı sınırlandırmamakta aksine sürekli olmasını sağlamış olmaktadır.

Bir diğer husus da bu beyit ve başka beyitlerde görüldüğü gibi nebevî methiyelerde خير الأنام ، خير الورى ، خير الورى gibi ifadelere sıkça rastlanmasıdır.⁹⁶

4.2. İbn Ma’tûk’un Methiyelerinde Beyânî Üsluplar ve Bedî’î Sanatlar

Daha önce de belirtildiği gibi bir şair olarak İbn Ma’tûk’un üslubu özellikle istiâre, mecaz ve soyut anlatımın çokça görüldüğü bir yapıdadır. Bu başlık altında şairin methiyelerindeki beyânî üsluplar ve söz sanatlarından birkaçına örnek verilecektir.

4.2.1. Teşbih

Beyânî üslupların en çok kullanılanlarından biri olan ve edebiyatta sıklıkla karşımıza çıkan teşbih “iki veya daha fazla şeyin bir vasıfta ortak olduğu, birbirine benzediği” anlamında bir beyân ilmi terimidir. Teşbihin unsurları benzeyen (müşebbeh), benzetilen (müşebbehün bih), benzetme yönü (vechü’ş-şebeh) ve benzetme edatıdır. Teşbih, bu unsurların bulunup bulunmamasına göre çeşitlenmekte farklı isimlerle adlandırılmaktadır.⁹⁷

İbn Ma’tûk bir beytinde Hz. Peygamberi ve neslini beyaz yağmur bulutuna benzeterek teşbihin bütün unsurlarının yer aldığı teşbih-i belîğ sanatına yer vermiştir:⁹⁸

⁹⁶ Ergin, “Osmanlı Dönemi Arap Şiirinde Peygamber Methiyeleri (1517-1798)”, s. 127.

⁹⁷ Yûsuf b. Ebubekir es-Sekkâki, *Miftâhu’l-’Ulûm*, 2. b. Dâru’l-Kutubi’l-’İlmiyye, Beyrût, 1987, s. 332-355; Şafiyüddin el-İllî, *Şerhu’l-Kâfiyeti’l-Bed’iyye fî ‘Ulûmi’l-Belâğa ve Mehâsini’l-Bed’i*, thk. Nesib Neşâvî, 2. Bs. Dâru Sâdir, Beyrut, 1992, s. 184; İbn Hicce, *Hizânetu’l-Edeb*, 1, 383; et-Tehânevî, *Keşşâfu İştilâhâti’l-Funûn ve’l-’Ulûm*, thk. Ali Dahrûc, Mektebetu Lübnan, 1. Bs. Beyrut, 1996, s. 64-94; Ahmed Matlûb, *Mu’cemu’l-Muştalahâti’l-Belâğiyye ve Ta’vavurihâ*, Mektebe Lubnân Nâşirûn, Beyrût, 2007, s. 323-350; el-Merâğî, Ahmed Mustafa, *’Ulûmu’l-Belâğa*, Dâru’l-Kutubi’l-’İlmiyye, 3. Bs. Beyrut, 1993, s. 213-234; İsmail Durmuş, “Teşbih”, *DİA*, İstanbul, 2011, XL, 553.

⁹⁸ İbn Ma’tûk, *Divân*, s. 14.

وَطَهَّرُوا فَصَمَّتْ أَوْصَافُ ذَاتِهِمْ دُرَيْقَةٌ مِثْلُ مَاءِ الْمُرْنِ قَدْ طَهَّرُوا 78

(Onlar) tertemiz olan ve temizlenen beyaz bulut yağmuru gibi bir nesildir. Böylece onların kişilik vasıfları saf ve berrak olmuştur.

4.2.2. İstiâre

Bir edebiyat terimi olarak istiâre alakası benzerlik olmak üzere bir karineye dayalı olarak bir kelimenin başka bir kelime yerine kullanılmasıdır⁹⁹. Diğer bir ifade ile istiare teşbihin iki temel unsurundan birinin hazfedilmesi demektir¹⁰⁰.

İbn Ma'tûk'un şiirlerinde en sık rastlanan beyânî üsluplardan biri istiâredir. Örneğin şair bir beytinde şöyle söylemektedir:¹⁰¹

يَا حَيْرَةَ الْبَانِ لَا بِنْتُمْ وَلَا بَرِحْتُمْ تَبْكِي عَلَيْنَا سُورًا أَعْيُنُ الدَّيَمِ 13

Ey sorgun ağacının komşuları, sizler ayrılmadınız ve hafif hafif yağın yağmurun gözleri sizler için sevinçle ağlamaya devam etmektedir.

Bu beyitte yağmur insana benzetilerek istiâre yapılmıştır.

4.2.3. Kinâye

Kinayeli anlatım (örtülü anlatım) bir şey söyleyip başka bir şey kastetmektir. Ancak söylenen sözün hakiki ve mecazi manalarının birlikte anlaşılması da muhtemel bir durumdur.¹⁰²

İbn Ma'tûk'un kinayeli anlatımına şu beyit örnek verilebilir:¹⁰³

وَإِنْ حَبَّتْ نَارٌ وَجَدِي بِالسُّلْوِ فَلَا وَرَثٌ زِنَادِي وَلَا أَجْرِي الثُّهَى حَكْمِي 3

Eğer unutmakla aşkımın ateşi sönerse, çakmağım ateşlemesin ve akıl hikmetlerimi icra etmesin!

⁹⁹ Ali b. Abdülaziz Ebu'l-Hasen el-Curcânî, *el-Vesâta beyne'l-Mutenebbî ve Huşûmih*, thk. Muhammed Ebu'l-Fağl İbrahim ve Ali Muhammed el-Bicâvî, Matbaatu İsa el-Bâbî el-Halebî ve Şurekâuh, Mısır, 1966, s. 41; İsmail Durmuş ve İskender Pala, "İstiare", *DİA*, İstanbul, 2001, XXIII, 315.

¹⁰⁰ el-İllî, *Şerhu'l-Kâfiyeti'l-Bed'iyye*, s. 126.

¹⁰¹ İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 11.

¹⁰² İbnü'l-Eşîr, Naşrullah b. Muhammed eş-Şeybânî, *el-Meselu's-Sâir fi Edebi'l-Kâtibi ve's-Şâ'ir*, thk: Ahmed el-Hûfi-Bedevî Tabâne, Riyad, 1983, III, 52; Maţlûb, *Mu'cemu'l-Muşşalaḥâti'l-Belâğiyye*, s. 568.

¹⁰³ İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 10.

Bu beyitteki “çakmağım ateşlemesin” ifadesi ile şair kinaye yolu ile “eğer peygamber sevgisini unutacak olursam teşebbüs ettiğim işler yarı yolda kalsın, hedefine ulaşmasın” gibi bir anlam kastetmektedir.

4.2.4. Cinas

Bedîî sanatının lafzı güzelleştiren sanatları arasında yer alan cinas “yazılışları aynı fakat anlamları farklı olan iki kelimenin bir arada kullanılması sanatıdır”.¹⁰⁴

Şair bir beytinde aynı kelimeyi farklı iki anlamda kullanmıştır:¹⁰⁵

مَا شَاقِبِي بِالْقَنَايَا بَارِقُ الظُّلَمِ كَأَنَّ وَتَوْلَا الْقَنَايَا مِنْ مَبَاسِمِكُمْ 12

Hayır! Gülümsemelerinizden dolayı (görünen) ön dişleriniz olmasaydı karanlıkların aydınlatıcısı beni kıvrımlı dağ yollarına yönlendirmezdi.

Bu beyitteki birinci الشَايَا kelimesi “ön dişler”, ikincisi ise “kıvrımlı dağ yolları” anlamındadır. Bu yönüyle beyitte cinas sanatı vardır.

4.2.5. Tevriye

Yakın (herkes tarafından anlaşılan) ve uzak (erbabınca bilinen) olmak üzere iki anlamı olan bir kelimeyi kullanarak uzak anlamı kasdetmektir.¹⁰⁶

İbn Ma'tûk en önemli sanatlardan sayılan tevriye sanatını şiirlerinde kullanmıştır. Örneğin bir beytinde şair şöyle demektedir:¹⁰⁷

سُيُوفٌ حَقِّي لِدِينِ اللَّهِ قَدْ نَصَرُوا لَا يَطْهَرُ الرَّجْسُ إِلَّا فِي حُدُودِهِمْ 95

(Onlar) Allah'ın dini için, zafer kazanmış Hak kılıçlarıdır ki pislik ancak onların (suçlara uygulanan) hadleriyle (keskinlikleriyle) temizlenir.

Bu beyitte ikinci şatırda kullanılan حدود kelimesinde tevriye vardır. Kelime yakın anlamıyla İslam hukukunda cezalara uygulanan “hadler” manası

¹⁰⁴ İbn Reşîk el-Kayrevânî, *el-'Umde fî Mehâsini's-Şi'ri ve Âdâbihî ve Nakdih*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Dâru'l-Cil, 5. Bs. Beyrut, 1981, I, 321.

¹⁰⁵ İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 11.

¹⁰⁶ İbn Münkiz, Üsâme, *el-Bed' fî Nakdi's-Şi'r*, thk. Ahmed Ahmed Bedevî ve Hâmid Abdulmecid, Şeriketu Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evlâduh, Mısır, tsz., s. 60; el-Hillî, *Şerhu'l-Kâfiyeti'l-Bed'iyye*, s. 135.

¹⁰⁷ İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 15; en-Nebhânî, *el-Mecmû'atu'n-Nebhâniyye*, IV, 23.

taşır. Onun uzak anlamı ise “kılıçların keskinliği”dir. Dolayısıyla bu kelimedede tevriye sanatı vardır.

4.2.6. Tıbak

Sözlükte “uygunluk, eşitlik” anlamına gelen tıbak kelimesi bir bedî' terimi olarak “zıt anlamlı kelimelerin aynı beyitte kullanılması” demektir.¹⁰⁸ Sık başvurulan sanatlardan birisi olan tıbak sanatına İbn Ma'tûk'un şiirlerinde de rastlanmaktadır. Örneğin bir beytinde şair duygularını şöyle dile getirmektedir:¹⁰⁹

هُوَ فِي الْخُفُونِ السُّودِ مِنْ فَتْيَاتِهِ أَوْ فِي الْخُفُونِ الْبَيْضِ مِنْ فَتْيَاتِهِ 11

Ölümün yeri genç kızlarının kara gözlerinde veya genç erkeklerinin beyaz kılıç kınlarındadır.

Bu beyitteki kara-ak kelimeleri ile genç erkek-genç kız kelimeleri arasında tıbak sanatı vardır.

4.2.7. Reddu'l-'Acuz 'ale's-Şadr

Reddu'l-'acuz 'ale's-şadr sanatı ise cümlelerin ya da beytin sonundaki kelimenin aynısının veya türevinin cümlelerin ya da beytin baş tarafında zikredilmesidir.¹¹⁰ Bu sanata şairin şu beyti örnek gösterilebilir:¹¹¹

مَا أَحْرَمَ النَّوْمَ أَجْفَانِي وَحَرَمَهُ إِلَّا تَغْيِيْبُكُمْ يَا حَاصِرِي الْحَرَمِ 15

Uykuyu gözlerime (hiçbir şey) haram kılmamıştı. Onu ancak sizin yokluğunuz haram kılmıştır ey Harem'in sakinleri!

Bu beytin sonundaki الحرم kelimesinin türevi kelimeler (أحرم ، حرم) beytin baş tarafında zikredilerek söz konusu sanat icra edilmiştir.

4.2.8. Murâ'âtu'n-Naẓîr

Kelime olarak “dengini gözetmek” anlamındaki bu sanat “bir beyitte veya ifadede anlamları arasında tezaadın dışında kategorik bir bağ bulunan

¹⁰⁸ Ebu'l-'Abbâs Sa'leb, *Ḳavâidu's-Şi'r*, thk. Muhammed Abdulmun'im Ḥafâcî, 1. Bs. ed-Dâru'l-Mişriyyeti'l-Lubnânîyye, Kahire, 1996, s. 37.

¹⁰⁹ İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 6.

¹¹⁰ Abdullah İbnü'l-Mu'tez, *Kitâbu'l-Bedî'*, şerh ve thk. İrfan Matarcî, Muessesetu'l-Kutubi's-Sekâfiyye, 1. Bs. Beyrut, 2012, s. 62.

¹¹¹ İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 11.

kelimeleri (örneğin silah isimlerini bir beyitte zikretmek gibi) bir araya getirmek” demektir.¹¹²

İbn Ma'tûk'un şiirlerinden bu sanatla ilgili şu beyit örnek gösterilebilir:¹¹³

طَوْقُ الرِّسَالَةِ تَاجُ الرُّسُلِ خَاتِمُهُمْ 44
بَلْ زِينَةٌ لِعِبَادِ اللَّهِ كَلِيمِ

Peygamberliğin gerdanlığı, peygamberlerin tacı ve onların yüzüğüdür (sonuncusu) hatta Allah'ın bütün kullarının süsüdür.

Bu beyitte bazı ziynet eşyaları (طوق ، تاج ، خاتم) bir arada zikredilerek söz konusu sanat icra edilmiştir. Ayrıca خاتم kelimesinde tevriye sanatı da vardır. Kelimenin yakın anlamı yüzük, uzak anlamı ise mühürdür. Uzak anlamı ile Hz. Peygamber için peygamberlerin sonuncusu anlamı kastedilmiş olmaktadır.

4.2.9. Taşrî'

Sözlükte “kاپıyı iki kanatlı yapmak” anlamında olan taşrî' kelimesi terim olarak “bir beyitte iki kafiye'nin bulunması” şeklinde tarif edilmiştir¹¹⁴. Bu sanat genellikle ilk beyitlerde olur. İbn Ma'tûk'un iki methiyesinin matla'ında da bu sanat vardır:¹¹⁵

هَذَا الْعَقِيقُ وَتَلَّكَ شُمُّ رَعَانِهِ 1
فَأَمْرُجُ لُحَيْنِ الدَّمْعِ مِنْ عَقِيَانِهِ

Bu 'Akîk (vadisidir ve şu da onun yüksek tepelerinin kokusudur. Gözyaşının gümüşüyle onun saf altınından karıştırır!

Bu beyit şairin Nûniyye'sinin ilk beytidir. Şatırların son kelimeleri olan رَعَانِهِ ve عَقِيَانِهِ kelimeleri kafiye açısından uyumludur.

Diğer şiirinin ilk beyti de şöyledir:¹¹⁶

لَا بَرَّ فِي الْحُبِّ يَا أَهْلَ الْهَوَى قَسَمِي 1
وَلَا وَقْتُ لِلْعَلَى إِنْ خُنْتُكُمْ دِمَمِي

Ey aşk ehli, muhabbet konusunda yeminim tutmasın ve eğer ihanet edersem de yücelik için (verilen) sözler vefalı olmasın!

¹¹² es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-'Ulûm*, s. 424.

¹¹³ İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 12.

¹¹⁴ İbn Sinan el-Hafâcî, *Sirru'l-Fesâha*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1. Bs. 1982, s. 188.

¹¹⁵ İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 6.

¹¹⁶ İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 10.

Bu beyit de Mîmiyye'nin ilk beytidir. Şatırların son beyitleri olan قسسي ve ذممي kelimeleri arasında kafiye açısından uyum vardır.

4.2.10. Mübalağa

Manayı güzelleştiren bedî'î sanatlar arasında yer alan ve şiir sanatında vazgeçilemez bir konuma sahip olan mübalağa¹¹⁷ edebiyatçılar tarafından “şairin şiirinde hedeflediği manayı ifade edebilecek bir miktarla yetinmeyip anlatmak istediğini en üst seviyeye çıkarabilmek için ilave unsurlar zikretmesi” şeklinde tarif edilmiştir.¹¹⁸

İbn Ma'tûk'un şiirlerinde sıklıkla görülen mübalağa sanatına bir örnek olarak şairin şu beyti gösterilebilir:¹¹⁹

وَيَقُلُّ مِنْهُ اللَّيْتُ سَرْجَ حِصَانِهِ

فِي الْخُلْدِ مِنْهَا الْعَيْسُ تَحْمِلُ جُودَرًا

20

Ak deve hevdecin içinde oradan bir (buzağı) dilber götürür. Aslan da onun atının eyerini taşır.

Bu beyitte atın yularından tutanın aslan olduğu ifade edilmektedir. Dolayısıyla burada mübalağa sanatına yer verilmiştir.

Yukarıda beyânî üslupların ve bedî'î sanatların kullanımına dair verilen örneklerden de anlaşılmaktadır ki İbn Ma'tûk, bu sanatları kullanma konusunda öncekilerin yolunu takip etmiş ve bu konudaki başarısını ortaya koymuştur. Şair edebî sanatları kullanarak şiirlerini hem şekil hem de mana yönüyle güçlendirmiş, Arap edebiyatındaki geleneksel imgeleri ve sanatları özgün ifade biçimleriyle ortaya koyarak bu konudaki kabiliyetini ve ustalığını göstermiştir.

SONUÇ

Arap edebiyatında önemli bir yer tutan ve Hz. Peygamber'in döneminden itibaren nazmedilmeye başlanan peygamber methiyeleri Müslüman şairlerinin çoğunun ilgi gösterdiği ve bu konuda eser vermeye çalıştığı edebî bir türdür. İncelendiğinde görülecektir ki bu konuda devasa bir külliyât oluşmuş, şairler bu tür şiirlerde hünelerini sergilemiş, Hz.

¹¹⁷ el-Hasen b. Abdullah el-'Askerî, *Kitâbu's-Şinâ'ateyn*, thk. Ali Muhammed el-Bicâvî ve Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, 1. Bs., Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-'Arabiyye, Kahire, 1952, s. 365.

¹¹⁸ Kudâme b. Cafer, *Nağdu's-Şi'r*, thk. Muhammed Abdülmün'im Hıfâcî, Dâru'l-Kutubu'l-'İlmiyye, Beyrut, tsz., s. 146.

¹¹⁹ İbn Ma'tûk, *Dîvân*, s. 7.

Peygamber'in makamının yüceliğinden dolayı en güzel şiirini yazmaya gayret göstermişlerdir.

Hicrî XI, miladi XVII. yüzyılda yaşayan ve Şii mezhebine mensup olan İbn Ma'tûk da Hz. Peygamber hakkında uzunca iki methiye yazmış ve bu şiirlerde geleneğe uyararak önceki şairlerin yolundan gitmiştir. Methiyelerinde gazel, tabiat tasviri, kutsal yerlerin zikri, Hz. Peygamber'in mucizeleri ve fazileti vb. geleneksel peygamber methiyesi temalarını işlemiş, genel olarak soyut anlamların ön planda olduğu sembolik bir dil kullanmıştır. Tasavvufî edebiyatın tesiri ile şiire giren sarhoşluk, içki, meyhane gibi kelimelere manevi aşkı anlatan birer imge olarak şiirinde yer vermiş, lirizmin ön planda tutulduğu duyguları canlandıran bir üslupla Hz. Peygamber'e olan sevgisini terennüm etmiştir. Şairin bu samimi duyguları insanlarda makes bulmuş ve kasidehanlar tarafından şiirleri okunmuştur.

Klasik kaside formatına bağlı kalan şair, şiirlerinde yoğun olarak beyânî üsluplar ve bed'îî sanatlara başvurarak şiirlerini daha etkileyici hale getirmiştir.

KAYNAKÇA

Ali Ebu Zeyd, *el-Bed'îyyât fi'l-Edebi'l-'Arabî*, Âlemu'l-Kutub, 1. Bs. Beyrut, 1983.

Ali el-Îârî, *ez-Zubde fî Şerhi'l-Burde*, varak 3a.

el-'Askerî, Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdullah b. Sehl, *Kitâbu's-Şinâ'ateyn*, thk. Ali Muhammed el-Bicâvî ve Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, 1. Bs. Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-'Arabiyye, Kahire, 1952.

Bekkâr, Yusuf Huseyn, *Binâu'l-Kasîde fi'n-Nakdi'l-'Arabiyyi'l-Îadîm fî Dav'i'n-Nakdi'l-Îadîs*, Dâru'l-Endelûs, 2. Bs. Beyrût, 1982.

el-Beyhakî, Ahmed b. el-Hüseyn, *Delâilu'n-Nubuvve ve Ma'rifetu Ahvâli Şâhibi's-Şerî'a*, not. Abdülmü'tî Kâl'acî, 1. Bs. Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1988.

el-Cezâirî, Abdullah, *Tezyîlu Sulâfeti'l-'Asr*, thk. es-Seyyid Hâdî bî'l-Leyl el-Mûsevî, el-Mektebetu'l-Edebiyyetu'l-Muhtassa, tsz.

el-Curcânî, Ali b. Abdülaziz Ebu'l-Hasen, *el-Vesâta beyne'l-Mutenebbî ve Huşûmih*, thk. Muhammed Ebu'l-Fağl İbrahim ve Ali Muhammed el-Bicâvî, Matbaatu İsa el-Bâbî el-Îalebî ve Şurekâuh, Mısır, 1966.

Demirayak, Kenan, *Arap Edebiyatı Tarihi Osmanlı Dönemi Mısır ve Biladu's-Şam Bölgesi 922-1217/1516-1802*, 1. Baskı, Fenomen yayıncılık, Erzurum, 2015.

Dereli, Muhammet Vehbi, *Âişe el-Bâûniyye ve Peygamber Methiyeleri*, Gece Kitaplığı, 2014.

Durmuş, İsmail, "Muhammed (Arap Edebiyatı)", *DİA*, XXX, 450-456, İstanbul, 2005.

-----, "Teşbih", *DİA*, XL, 553-556, İstanbul, 2011.

-----, ve Pala, İskender, "İstiare", *DİA*, XXIII, 315-318, İstanbul, 2001.

el-Hafâcî, İbn Sinan, *Sirru'l-Fesâha*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Bs. 1982.

el-Hillî, Şafiyüddin, *Şerhu'l-Kâfiyeti'l-Bed'iyye fî 'Ulûmi'l-Belâga ve Mehâsini'l-Bedî'*, thk. Nesib Neşâvî, 2. Bs. Dâru Sâdır, Beyrut, 1992.

el-Hımsî, Nu'aym, *Naḥve Fehmin Cedîdin li Edebi'd-Duveli'l-Mutetâbi'a ve Târîhih*, Mudîriyyetu'l-Kutub ve Maḥbû'atu'l-Câmî'iyye, Dimeşk, 1981.

İbn Hıccce, *Ḥizânetu'l-Edeb ve Gâyetu'l-Ereb*, şerh: 'İsâm Şai'tû, Dâru ve Mektebetu'l-Hilâl, 1. Bs. Beyrut, 1987.

İbn Ma'tûk, *Dîvân*, el-Matbaatu'l-Edebiyye, Beyrut, 1885.

İbn Münkiz, Üsâme, *el-Bedî' fî Naḥdi's-Şi'r*, thk. Ahmed Ahmed Bedevî ve Hâmid Abdulmecîd, Şeriketu Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Bâb el-Halebî ve Evlâduh, Mısır, tsz.

İbn Tabâtabâ, Ahmed el-'Alevî, *'İyâru's-Şi'r*, thk. Abbas Abdussâtir, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2. Bs. Beyrut, 2005.

İbnü'l-Eşîr Naşrullah b. Muhammed eş-Şeybânî, *el-Meşelu's-Sâir fî Edebi'l-Kâtibi ve's-Şâ'ir*, thk: Ahmed el-Hûfi-Bedevî Tabâne, Riyad, 1983.

İbnü'l-Mu'tez, Abdullah, *Kitâbu'l-Bedî'*, şerh ve thk. İrfan Matarcî, Muessesetu'l-Kutubi's-Sekâfiyye, 1. Bs. Beyrut, 2012.

el-İskenderî, Ahmed ve 'Anânî, Mustafa, *el-Vasîf fî'l-Edebi'l-'Arabî ve Târîhih*, Dâru'l-Meârif li't-Tibâ'ati ve'n-Neşr, Kahire, tsz.

Kaya, Mahmut, "Kasidetü'l-Bürde", *DİA*, XXIV, 568, 569, İstanbul, 2001.

el-Kayrevânî, İbn Reşîk, *el-'Umde fî Mehâsini's-Şi'ri ve Âdâbihî ve Naḥdih*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Dâru'l-Cil, 5. Bs. Beyrut, 1981.

Kudâme b. Cafer, *Naḥdu's-Şi'r*, thk. Muhammed Abdülmün'im Hafâcî, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut, tsz.

el-Lâmî, Abdurrahman Kerim, *Mevsû'atu'l-Edebi'l-'Arabî fi'l-Ahvâz ħılâle Ĥukmi İmârateyi'l-Muşa'şiyî'n ve'l-Ka'biyyîn*, ed-Dâru'l-'Arabîyyeti li'l-Mevsûât, 1. Bs. 2011.

Mahmud Rızık Selim, *el-Edebu'l-'Arabî ve Târîĥuhu fi 'Aşri'l-Memâlîk ve'l-'Usmâniyyîn ve'l-'Aşri'l-Ĥadîs*, Meţâbi'u Dâri'l-Kitâbi'l-'Arabî bi Mısır, Kahire, 1957.

Mahmud Salim Muhammed, *el-Medâihu'n-Nebeviyye ĥattâ Nihâyeti'l-'Aşri'l-Memlûkî*, Dâru'l-Fikr, 1. Bs. Dimeşk, 1996.

Maţlûb, Ahmed, *Mu'cemu'l-Muştalahâtî'l-Belâgiyye ve Taţavvurihâ*, Mektebe Lubnân Nâşirûn, Beyrût, 2007.

el-Merâġî, Ahmed Mustafa, *'Ulûmu'l-Belâġa*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 3. Bs. Beyrut, 1993.

el-Muĥibbî, Muhammed Emîn b. Fađlullah, *Ĥulâşatu'l-Eşer fi A'yâni'l-Ķarni'l-Ĥâdiye 'Aşer*, (Adem er-Rûmî ve el-Ĥasen es-Sekkâf).

Muhsin el-Emîn, *A'yânu's-Şî'a*, thk. Hasan el-Emîn, Dâru't-Teâruf li'l-Matbûât, Beyrut, 1983.

en-Nebhânî, Yusuf b. İsmail, *el-Mecmû'atu'n-Nebhâniyye fi'l-Medâihî'n-Nebeviyye*, Dâru'l-Fikr, tsz.

Şa'leb, Ebu'l-'Abbâs, *Ķavâidu's-Şî'r*, thk. Muhammed Abdulmun'im Ĥafâcî, 1. Bs. ed-Dâru'l-Mışriyyeti'l-Lubnâniyye, Kahire, 1996.

es-Sekkâkî, Yûsuf b. Ebubekir, *Miftâhu'l-'Ulûm*, 2. b. Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrût, 1987.

Şebîb, Ġâzî, *Fennu'l-Medîhi'n-Nebevî fi'l-'Aşri'l-Memlûkî*, *el-Mektebetu'l-'Aşriyye*, 1. Bs. Beyrut, 1998.

Şübber, Cevâd, *Edebu't-Taĥaff ev Şu'arâu'l-Huseyn mine'l-Ķarni'l-Evvelî'l-Hicrî hatte'l-Ķarni'r-Râbi'a 'Aşer*, Dâru'l-Murtaza, Beyrut, 1988.

et-Taĥerânî, Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, thk. Hamdî Abdülmeccid es-Selefi, Mektebetu'bni Teymiyye, tsz.

et-Tahrânî, ÂĶâ Büzürg-i, *ez-Zerî'a ilâ Teşânîfi's-Şî'a*, Dâru'l-Ađvâ', 2. Bs. Beyrut, tsz.

et-Tehânevî, *Keşşâfu İşţilâhâtî'l-Funûn ve'l-'Ulûm*, thk. Ali Dahrûc, Mektebetu Lübnan, 1. Bs. Beyrut, 1996.

Zeki Mübarek, *el-Medâihu'n-Nebeviyye fi'l-Edebi'l-'Arabî*, Dâru'l-Ĥuccetu'l-Beydâ, Kahire, 1935.

Zeydân, Corcî, *Târîĥu Âdâbi'l-Luġati'l-'Arabîyye*, not. Şevki Dayf, Dâru'l-Hilâl, Kahire, tsz.

Zeyneb Abdülkerim, "Dirâse Tahlîliyye li Nemâzice Şi'riyye min Şi'ri'bni Ma'tûk el-Mûsevî", *Mecelletu Kulliyetu't-Terbiyeti'l-Esâsiyye li'l-'Ulûmi't-Terbeviyye ve'l-İnsaniyye*, s. 44, Câmi'atu Bâbil, Nisan, 2015.

ez-Zirikî, Hayreddin, *el-A'lâm li Eşheri'r-Ricâli ve'n-Nisâi mine'l-'Arabi ve'l-Musta'ribîne ve'l-Musteşrikîn*, Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 15. Baskı, Beyrut, 2002.

المدائح النبوية في ديوان ابن معتوق

ملخص

المدائح في الأدب العربي تأخذ مكانة خاصة مع أنها موضوع أساسي الذي ساهم في تطور الأعمال الأدبية خاصة الشعر. أما المدائح النبوية ضمن ذلك الموضوع المديحي أو الأدب الديني فنال إقبالا خاصا من قبل الشعراء إذ أن الممدوح مكانته كريمة من حيث النظرة الدينية ، لذا نظمت الأشعار العديدة في هذا المجال ويعتبر أن نظم الأشعار في المدائح النبوية ميزة خاصة.

في هذا البحث درس الشعراء للمديح النبوي وهما موجودان في ديوان ابن معتوق الذي نظم شعرا في المدائح النبوية. هذه الدراسة تمت بطريقة مقارنة بمديح كلاسكي في المدائح النبوية. بعد تحليل محتوى الشعرين درس بعض الأمثلة لتثبيت قيم الأشعار من حيث علم البيان والفنون البديعية.

الكلمات الدالة: ابن معتوق ، المدائح النبوية ، المدائح ، الرسول (ص) ، الشعر

